

בס"ד

הערות וציונים

בפרק ארבעה אחין

ממסכת יבמות

(ובסוגיית חייבי לאוין דף כ)

יו"ל בישיבת

מאור התלמוד

רחובות

מתוך מראי מקומות שנכתבו ללימוד הבקיאות

חורף ה'תשס"א

הערות וציונים פרק ב

דף כ' ע"א

רש"י ד"ה גרושה. ואפטורי בלא כלום לא וכו'. מדברי רש"י מדויק דאילו נילף מאחז"א היה פטור חליצה אף בחייבי לאוין, וכיכ רש"י להדיא בדף ט,א בדעת ר"ע דפוסר באמת חי"ל מיבוי"ח, דילף להו מאחז"א כיון דדמי לה בעיקר דין ערוה שבתן. כמו"כ משמע מלשונו דהלאו אלים לפוטרה, וזה קצת תמוה דהא נימא עשה דוחה לית כקושיית תוס' והראשונים דף ט,א, והתירוץ שמבאר ברמב"ן דגלי רחמנא דדין ערוה דוחה זיקה כמו שמפקיע קידושין, זהו מחמת הי"ערוה" ולא מחמת הלאו, דהלאו באמת נדחה.

וראה להלן בביאור הסוגיא מהו הגדר בפטור החליצה בערוה.

צרת איילונית: בראשונים מבואר דהנדון האם חשיב האשת אח דאיילונית כערוה לפטור צרה, וכי"מ בתוס' לב,א ד"ה לא פקע, וכי"כ הרמב"ן לעיל דף יב,א ע"פ הירושלמי דאע"פ שבפועל אינה מתיבמת ואסורה בכרת על היבם מ"מ לא היא כערוה לפטור צרה. וביאור דבריהם כמ"ש בברכת שמואל סימן ה' ע"פ דברי הגר"ח דאשת אח שהותרה ביסוד דינה לייבום, אין זה רק היתר בפועל, אלא גם דגלי לן רחמנא דשונה איסור זה מכל העריות, דערוה אסורה לייבום, ואש"א אינה אסורה לייבום, וכיון שלייבום אינה אסורה, הגם בדפועל אינה מתיבמת ולמעשה אינה במקום מצוה, חסר בה רק ההיכר תימצא להיות מותרת, ומ"מ ביסודה אם תפגוש את מצות היבום תהיה מותרת, ולכן אינה ערוה לייבום, ואינה פוטרת צרה בכה"ג.

ודוגמאות לזה, כרת דאשת אח כשהיא מעוברת (ל,א), אינה פוטרת צרה וכן לא את עצמה מחליצה, וכן כרת דאש"א בחייבי לאוין ועשה לדעת הפרשת דרכים מ"מ חולצת וצרתה מתיבמת, וה"ה באיילונית להאי מ"ד. ולרב אסי דצרתה אסורה היינו כפרש"י דכיון שחל בה פטור מגוף פרשת יבום, מיעוט זה מפקיעה לגמרי מפרשת יבום ואף היתר אשת אח שלה נעקר והי"ל ערוה לייבום ככל עריות.

והנה תוס' להלן לב,א ס"ל דאשת אח דאחות אשה דמתלא תלי או דנאסרה עולמית נמי פוסר צרה ודנו בזה האם סותר לדברי הגר"ח, דכפשוטו צ"ל דאשת אח מנפילה זו לעולם אינה ערוה לייבום. ויעוין באמרי משה סי' ז סק"ה. עוד מציינים דהתוס' רא"ש דף ג ע"ב להדיא מחדש דאשת אח דחייבי לאוין לר"ע פוטרת צרותיהן מיבוי"ח, ולהגר"ח לכאורה הוא אש"א מנפילה זו. [ואין לומר שאשת אח של ערוה נהיה ג"כ ערוה לייבום, דיעוין בתוס' ישנים כאן להדיא דסוטה ומחזיר גרושתו דפוטרת צרה כדאי"א, א-ב אינו מחמת האשת אח שלהן, אפילו אם באיילונית האש"א פוסר צרתה, ועכצ"ל דפטור ערוה אינו מועיל על האשת אח שתהיה ערוה לייבום כבר בנפילה זו].

אומן שני, למה צרתה מותרת: כמו דצרת בתו איילונית מותרת, ה"ה צרת איילונית מחמת האשת אח לא עדיף מאילו היה ערוה אחרת, וכך נקט תוס' דף ח,א ובתוס' הרא"ש ותו"י דף ג,ב דס"ל כמ"ש רש"י בשם בה"ג יב,ב דחשיבא שלא במקום מצוה, וכל הירושלמי ברמב"ן שם יב,א דכאילו לא נפלה שהרי אינה בתורת יבמה לייבום, דגם ללא איסורה אינה מתיבמת.

וברמב"ם מדקדק בברכ"ש סי"ה שחילק איילונית מבתו איילונית, ומנה איילונית סתם עם חייבי עשה, דמשמע כאופן האי דאינה ערוה לייבום לפטור צרה. עי' פרק ו' הלכה כ' וכא'.

גמ' מדאורייתא ומיא קמיה. משמע דמצד הדרבנן שהיא שניות כערוה, היתה כאילו אינה זקוקה ואחותה מותרת, וכן לקמן מפורש כחב דסדייא דבאמת צ"ל מותרות דממה נפשך, מדאורייתא זקוקה אין כלל איסור קרובות בזיקה, ומדרבנן היא כערוה ואינה זקוקה, וקמ"ל שאסורה. והנה ידוע דזהדרכי משה סי' טו' מדקדק בטור דמדרבנן באמת כעריות הן ולא תפסי בהן קידושין, ואם איתרמי ממה נפשך אינה מקודשת, ולכאורה זהו מקורו דהכא נראה דדינה כערוה מדרבנן.

אכן גם ללא כ"ז יש לדון אילו נחשבת מדרבנן שזקוקה רק לחלוץ, אפשר שבזיקה לחליצה לא גזרו איסור קרובות דלא דמי לאישות, אולם זה נפק"מ גם בחייבי לאוין ועשה דמהיית זקוקות רק לחליצה ושיטת הקרן אורה ריש פרק ג' דמ"מ יש זיקה ואסורות. אולם באור שמח פרק ז' מיבום הי"א כי דמותרות בכה"ג מסברא.

תוס' ד"ה יבא עשה. היאך תתיבם וכו'. מדבריהם משמע דדוקא כאן דבעינן לדחיית הלאו ע"י העשה לא משכחת לה הקמת שם, אבל בשאר בתולה לא קשה להם כיון שיקיים בבואה שניה. אולם בתוס' הרא"ש הוסיף דלפי סברתו היה לו להקשות בכל בתולה דכיון שאינה בת הקמת שם, הו"א כסריס דאינו שייך ביבום וחל בה דין נאסרה ליבום, דבביאה ראשונה אינה ראויה ליבום. ובהכרח דריב"א אינו סובר דיש חסרון כזה בבתולה, דכיון שראויה לבואה שניה אין זו במצב שאינה ראויה להקמת שם, ובתוס' רא"ש דחה מטעם אחר שראויה ע"י מיעוד הבתולים.

האם הקמת שם מעכבת ביבום. לפי קושית הריב"א מעכבת, ויעוין ברמב"ן ורשב"א עמ' ב' דמותר אף גמר ביאה בחייבי לאוין מדין דחיית העשה, ולא כהתוס' דדוקא העראה מותרת דמשקנאה כבר נתקיימה המצוה ואין היתר לגמ"ב, אלא להרמב"ן מותר אף הגמ"ב, דבלא"ה אין הקמת שם, ומשמע ברשב"א דאין זה חיוב המעכב אלא דכיון דזהו עיקר תכלית יבום מסתבר דנמשך כח הדחייה אף בגמ"ב שגם היא המשך המצוה, אבל בהעראה לחוד ולא גמר נמי קיים המצוה, וכיכ באחיעזר ח' אבה"ע סי' ד' סק"ו.

שם: הגרש"ש בסימן כ' מקשה לפי הבנת ריב"א בקושיתו דהקמת שם מעכבת אי"כ היה לו להקשות להיפך, דלמה אסורה ביאה שניה בתורת דכבר נתקיים העשה, אדרבה נימא דלא קיים הקמת שם ותהיה אף ביאה שניה בדחיית עשה לל"ת. ועכצ"ל דגם בקושיא מודה ריב"א שהקנין הוא המצוה כמ"ש תוס' בעמ' ב', וכבר פקעה זיקתה תיכף שקטאה ולא שייך טפי חיובי מצות יבום, וא"כ בהכרח שאין חיוב הקמת שם ומה יעכב בה מה שאינה ראויה להקמת שם, דמהיכי תיתי שיעכב. ובדוחק תירץ דכמו משמעות הרשב"א שזהו עיקר כונת יבום לעשות הקמת שם, ולפיכך דין שיעכב כשאינה ראויה בפועל להקים שם עכשיו.

הגדר בחייבי לאוין לר"ע שאינה מתיבמת: לשיטת רב גידל דנתמעט דחייבי לאוין אין יבום, ואין עדלית, יש לחקור האם זהו הלכה מיוחדת בהעשה דיבום ובכח הדחייה שבו שאינו דוחה לאו, או דזהו הלכה על היבמה וכמו פטור מיבום, דאע"פ שלא נפטרת מזיקתה לגמרי מ"מ מיבום פטורה דכיון שאסורה לאישות או הביאה אסורה [כגון נדר הטאה ממנה] חל בה

הערות וציטוטים פרק ב

הפקעה ופטור מיבום, וכמו דערוה פטורה מיבום וחליצה הי"ה חייבי לאוין אמנם לא נפטרו מחליצה אבל מיבום הופקעו. והגרשי"ר בסי' א' חוקר בזה ונוטה לפרש דזהו פטור.

תנ"י' בשלמא. ותנאי כחייבי כריתות כ'. הנה התוסי' הניחו בקושיא למה חולצת, וצריך לידע לפי מסקנה דרבא דלא ס"ל דרב גידל, וחייל מדאורייתא מתיבמות, למה חייבי עשה חולצת כיון שאינה עולה ליבום, ויש בזה שלש דרכים ברמב"ן ובמאירי:

שיטה אחת דבאמת אין חליצה מדאורייתא, ורק מדרבנן חולצת. ושיטה שנית, דרבא נמי דרש מקרא לרבות חליצה למי שאינה מתיבמת מחמת לאו שאין בה כרת, רק שאין ממעטים כרב גידל שגם מי שיש בה דחיית עשה ללית לא תתיבם אלא עדלית מהני לייבם. שיטה שלישית היא סברת הרמב"ן שאי"צ פסוק לרבות חליצה וגם לא למעט חייבי כריתות מחליצה, דהכל תלוי ביסוד אחד ובסברא דזיקת יבום נחשבת כתמיסת קידושין, דהלא תכלית הזיקה ליצור חלות אישות ביבמה שאישות זו הקנו לו מן השמים דרך הזיקה, ולכן בערוה לא תפסה זיקה כשם שלא תפסו קידושין, ובחייבי עשה לא נפקעת הזיקה כפי שלא פקעו קידושין למרות האיסור.

כל הראשונים תמכו ברב גידל היכן ביאר בתירוצו למה אין עשה דוחה ללאו, ובזה נחלקו רש"י עם תוסי', ותוסי' הראש"ש וריטבי"א הסכימו לפרש"י וביארו שיטתו. והעולה מדבריהם דיש דרשא למעט חייבי לאוין מיבום דכתיב לקחת, ובאשה אסורה לא קרינן לקחת כיון שאסורה מביאה שניה ואילך, ונכלל בלקחת דבעינן שראויה למה שיש ביבמה הלכה ולקחה לו לאשה ויבמה דמיניה דרשינן לט, דמותרת אף לעולם ולא חוזר האשת אח לאוסרה, וחזינן דהתורה התירתה לגמרי ומסתמא זה נצרך לקיום יבום דקיומו הוא שיקיים האישות שחלה ביבום לעולם, וזהו חלק מההקמת שם, אם כי אינו מעכב מ"מ וזהו לפי העניינים חלק מן היבום, ולכן באשה אסורה לא קרינן בה "לקחת" כיון שאינה עומדת לקימה בהיתר. ומאידך יש ריבוי לחליצה וזה פשוט.

התוסי' לא פירשו ככל זה אלא ס"ל דגוף הפסוק ד"יבמות" שמרבה חליצה משמע שבא גלות גם שאין יבום, שזהו הדרשא דיש לך יבמה שאין עולה ליבום, דהיבמות מיותר, וזהו מיעוט על מצות יבום בחייבי לאוין.

קושית הגמ' אי הכי חייבי כריתות נמי. לפי תוסי' קושית הגמ' דנהפוך הדרשא לרבות דוקא עריות לחליצה, ואילו חייבי לאוין יחזרו לעיקר דינן מסברא שמתבמות.

לפי רש"י קושית הגמ' דנשוה כל האסורות בין חייל ובין עריות שיחלצו, וזהו לכאורה לשיטתו דהמיעוט שלא לייבם אינו כתוב ביבמות אלא בלקחת, ומשא"כ לתוסי' כל קושית הגמ' היא שלא יהיה מיעוט על יבום חייל שלא עליהם דיבר הפסוק.

איא ערוה היה קשה לגמ' שתזקק לחליצה. מפורסמת התמיהה כיון דבעריות יש פטור מקרא דעליה חלא לא שייך לחייבן בחליצה, דהפטור מהני לכאורה בין ליבום ובין לחליצה. ולכאורה, מבאר הגרשי"ר דמוכח דמה דאיתא בדף גא, דערוה פטורה משום כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה, הוא מכח המיעוט בסוגיא זו, שהפטור דעליה באחות אשה וכל

הערות וציונים פרק ב

העריות הוא רק מיבוסם לחוד ולא מחליצה, ועל חליצה יש מיעוט מיוחד דלא יחפוץ לקחת, שהוא פטור מחליצה.

אכן קשה מדברי רש"י כמה פעמים דעליה דאחוי"א פטור נמי מחליצה וכמ"ש במשנה כאן ובדף ט,א ועוד. ולפי"ז צ"ל דיש ערוה שאין לה פטור, וכמו דאיתא במסקנא דדף ח,א דערוה גופא לא צריכה קרא, ואין עדלית שייב כרת, ולחליצה בעינן המיעוט דבסוגין, ומשכח"ל אם נהיית ערוה לאחר נפילה, דיעוין בדף עט,ב שנחלקו בזה רבה ואב"י, ולאב"י יש פטור ולרבה אין פטור, ובכח"ג שייך קושית הגמ' דתחלוץ כיון שאין לה פטור. אך עדיין קשה לאב"י דיש פטור אף לאחר נפילה.

והגרש"י רוצה להכריח מכך דכל דברי רש"י הם לאחר המסקנא כאן, דחדרשא דכל שאינו עולה ליבוס אינו עולה לחליצה אינה פטור בפ"ע הנקרא פטור ד"לקחת" כפי המובן לכל הראשונים, אלא זהו גילוי דכל מה שמפקיע יבוס הוא גם כן מפקיע חובב החליצה כיון שאין זיקה לחליצה לחוד. והני מילי בפטורים, אבל אם אין "פטור" אלא רק בעיה בהיכי תימצא ליבוס, בזה באמת אין הלכה דכל שאינו עולה ליבוס אינו עולה לחליצה, דאין כזו הלכה על החליצה בפ"ע שתפקע מחמת שאין יבוס, אלא מאותו כח שפוטור יבוס נפטרת גם מחליצה. [ונפק"מ שרש"י יחלוק לכאורה על כל שאינו עולה ליבוס אינו עולה לחליצה באשת מלך וכדומה שאין בה פטור מיבוס]

וכל זה לרש"י אבל לשאר ראשונים בדאי הוא כפשוטו דיש הלכה שכל שאינו עולה ליבוס אינו עולה לחליצה וזהו פטור בפ"ע הנקרא פטור ד"לקחת".

גמ' אס בעל קט. מבאר דלרב גידל שאינה עולה ליבוס אם בעל לא קנה. ולהלן מבאר בגמ' דאף לדין דק"ל כר"ב דעדלית ומה"ת מתיבמות ואם בעל קנו ונפטרה מזיקתה היא וצרתה, מ"מ בחיבי לאו ועשה (אלמנה מן הנישואין) שאינה מתיבמת מדאוריתא אם בעל באיסור לא קנה. ונחלקו רש"י והרמב"ם האם רק צרתה לא נפטרה כל הגמ' או גם היא עדיין זקוקה גם לחליצה, ומ"מ לדעת רש"י ורמב"ם נקנית להיות כאשתו וצריך גט להתירה לשוק.

ונחלקו בזה האחרונים האם זהו מתורת קידושין או מתורת קנין יבוס, דס"ל למהרש"א ושע"מ דקונה בתורת קידושין דעלמא, והאב"י מלואים קעד, א והגרש"ש בסימנים כא' כ"ב מחדשים דזיקה שלה לחליצה היא אותה זיקה ככל יבמה ואין שני סוגי זיקה ולכן אם בעלה קנויה לו בקנין יבוס, ומ"מ לא נפטרה, וצ"ל דס"ל דבעינן מצות יבוס כדי לפטור את כל הצרות אבל קנין יבוס אינו פטור [רק לפי הרמב"ם היא נפטרת לשוק דפקעה זיקתה. ונחלקו בזה האחרונים אם זה הפקעת זיקה מצד ערוה דאשת איש, או דגם בלי מצות יבוס סגי בקניית הזיקה ליבוס שע"ז נעשית כאשתו לכל דבר דזה מפקיע זיקתה מצד גדרי קנין יבוס].

שם: בקובץ הערות סוף סי' כ' הבין דזהו מחמת דביאת יבוס באיסור אינה קונה ולא פוטרת, ומקשה מ"ש ממיבוס נדה דקנאה ונפטרה כמבאר בתוס' ריש מכילתין. ולכאורה ביאור הגמ' הוא דאין זה מחמת האיסור אלא דגוף מצות יבוס פקעה כיון שאינה ראויה להתקיים בחיתר לעולם, ושאינו מנדה דעתידה להטהר ולהתיבם בחיתר דלא פקע מצותה, ולכן דינה בפועל ככל יבמה.

הערות רציונים פרק ב

תנוד"ה אטו ביאה. שיטת תנוד"ה דגמר ביאה אסור כיון שנתקימה המצוה במה שנקנית, אך הרמב"ן והרשב"א חולקים דמותר הגמר ביאה כיון דבעינן הקמת שם וזו נעשית רק בגמ"ב שראוי להוליד. וכבר צוין האחיזור דאין זה מעכב, וגם ללא גמ"ב נפטרת, אלא דכל שעושהו עם ביאת היבום יש לזה גדר המשך וגמר המצוה, דחלק מן המצוה היא אלא שאינה מעכבת.

בא"ד. מה שחדשו דאם היה הנישואין בהיתר זהו מתיר עד סוף הנישואין, ומסברא הוא כך גם לכחן גדול שנשא בתולה ונהית בעולה, לכאורה אין לו הבנה, ובקובץ ביאורים לגיטין אות נ' תמה מאד על דבריהם, והניח בקושיא.

האם יש כרת דאשת אח בחייבי לאוין ועשה. ידוע שחקר בזה המשנה למלך בפרשת דרכים, וראה גם בשער המלך מה שנו"ע בזה. ועי' שם שחוכיח משיטת רש"י ורמב"ם שקטאה ורק אינה נפטרת לשוק, אך מוכח דתפסו קידושי ואינה ערוה דאשת אח. וברשב"א כ' דלרב גידל דאינה מתיבמת בכל חייל מגוה"כ הוא מחמת שלא הותר האשת אח בחייל, וכי האחרונים דאין מזה ראייה לדין שאין מיעוט להדיא שאינה מתיבמת דאז י"ל שהיא יבמה גמורה לגבי היתר אש"א.

ויעוין בקונטרס אחרון לפני יהושע כתובות שנוסף שם חידושים ליבמות ושם נוקט דאין כרת בחייבי לאוין ועשה, אבל לרב גידל דנתמעטו מקרא דאינה מתיבמת איכא כרת וכהרשב"א, ועפ"ז מיישב קושית תנוד"ה מ"ט רבא לא אותיב אדנפשיה מהא דאם בעל לא קנו אי לא דחי עשה ללית, ומיישב דדוקא משום כרת לא קנו, וליכא כרת אלא רק לרב גידל, אבל בחייבי עשה נהי דעבר איסור מ"מ תפסי קדושין דיעבד.

האם אמרי' דאפשר בחליצה, או דחליצה אינה מצוה במקום יבום. יעוין ברמב"ן ורשב"א בדף ו'א, על דברי רש"י שם שנקטו דהכרח הגמ' הוא דאם יהיה הדין דמחמת אפשרות חליצה לא תתיבם דאין עדלית, ממילא גם לא תחלוץ כיון שאם אינה עולה ליבום אימ"ע לחליצה. ועיי' בקובץ הערות יד, בשם תשובת הרשב"א דאם נשבע לחלוץ ולא לייבם אינו שבועה לבטל מצוה, ועיי' במגיה לריטב"א שיש תשובת ריטב"א להיפך שזהו שבועה לבטל את המצוה.

פרק ארבעה ארזין

דף כו ע"א

מחלוקת יש זיקה או אין זיקה: בריטב"א מפורש שהאיסור קרובות הוא דרבנן, וכ"מ כזב, "זיקה דרבנן", וכן ברמב"ן לב ובפרש"י כתב בד"ה משום ובדי"ה ליגזור משום. אמנם רש"י כאן צירף דין הפרת נדרים ע"י יבם שהוא לכאורה דאורייתא עם איסורי קרובות, וכ"כ לעיל יז, ב. ומבאר האבי עזרי דלכו"ע לא חדשו זיקה מדרבנן אלא אם יש בדאורייתא מקצת קנין אישות שייך שמדרבנן החמירו בה לעשותה ממש כאישות של קדושין דעלמא, וא"כ יסוד פלוגתתם היא בדאורייתא האם מה שזקוקה הוא ענין קנין לאישות, מפני שבזיקה מונח את יסוד וסיבת כח קנין היבום שנקנית לו אף בעל כרחו או שאינו מפורשת אישות, אלא רק דין

הערות רציונים בפרק ארבעה אחין

מסוים שתתרוקן אליו אישות אחיו אבל אליו עדיין אין שום אישות. וגם בשעורי הגרש"ר כאן נוקט דיסוד ענין זיקה הוא בדאוריתא, ורק איסורי הקרובות הוא מדרבנן.

איסור מצוה ואיסור קדושה: כבר צוין לעיל כ"א, דנחלקו האחרונים האם בזיקה של חייבי לאוין ועשה שהיא זיקה לחליצה לחוד האם יש בזיקה זו ענין אישות לאסור את הקרובות, או לא, ע"י קרן אורה כאן ואור שמח, וכן נחלקו בשניות דדינן כערוה מדרבנן וממה נפשך אינה אחות זקוקת, דמדאוריתא מותרת ומדרבנן כפטורה היא ואין בה זיקה לאסור אחותה, ולפי"ז תימה למה חולצת ולא מתיבמת באחות איסור קדושה, וכ"י האור שמח דמ"מ יש בה איסור לבטל מצות יבמין על הזיקה דאוריתא.

זיקה לחד יבם או לשני יבמין: משמע בגמ' דחידוש הוא, וכפרש"י דבשנים יש לומר שאינה זקוקה ככנוסה וקנויה אלא לאחד, דהלא אינה מיועדת ומחויבת להתיבם אלא לאחד ולא לכל אחד, אעפ"כ יש זיקה לאסור לכולם, ומשמע דאינו מצד ספק, אלא בודאי. ולחץ בסוגיא דחליצה פסולה מבואר דיש זיקה לכל אחד ואחד וכמקודשת לכל א', וי"ל דזה נובע מהדין יש זיקה, דהמצב דעלולה להקנות לו מונח בו קשר אישות אף שאין זה ביסוד נפילת היבם שתזקק ותהא כקנויה לכל א', מ"מ זהו פועל יוצא של קשר הזיקה שביניהם, דהא גופא שעומדת להקנות לו, נהיה מזה קנין אישות.

איסור לבטל מצות יבמין: לכאורה הוא תימה איך הרויחו קיום מצות יבם הלא אדרבה בטלו כך בודאות את היבם שאמרו רק לחלוץ ולא לייבם, ומצות חליצה במקום יבם אינה מצוה כדאי כ"א. ובקרבן אורה מקשה אולי עדיף מצות יבם אחת בשלמות משתי מצוות שלא בשלמות. ובהכרח לומר דלא מפסידים מצות וענין היבם, דזהו רשות התורה לחלוץ תחת יבם, וזהו קיום תחת יבם ולא רק פטור שניתן כאפשרות להפטר אלא זהו קיום מסוים, רק במקום יבם אינו נחשב ממש כמותו להחשיבו כאפשר לקיים שניהם דסוף סוף הלכתחילה הוא יבם ממש, אבל בדיעבד אף חליצה עומדת תחת יבם. וכן בעונן יו"ט קע"י מוכיח מכאן דחליצה נחשבת מצוה גמורה.

ועי בקרבן אורה שדן דמדאוריתא אינו בגדר ביטול מצוה בידיים דהרי אינו בתורת מי שמבטל ואינו מקיים אלא נפטר ממצוותו ואין בזה איסור מן התורה, ובהכרח דרק מדרבנן גזרו בזה. ומוסיף בשעורי הגר"י דהביטול הוא כלפי יבם, דבחליצה יש רשות להפטר מיבם אבל בדרך הפקעת ערוה אין רשות להפטר מיבם. אבל לו יצויר דלא שייך יבם אין ביטול כלפי חליצה אף שהיא מצוה, דאין לזה הכרח, דאף שהתקנה היתה לחלוץ אין זה מחמת שזו מצוה תחת היבם כהעונני"ט אלא דבאופן זה מותר להפטר מיבם.

דף כו ע"ב

סתימת חליצה פסולה

הנדרת חליצה פסולה: נחלקו רש"י ותוס' האם בכל מקום שא"א לייבם מקרי ח"פ או רק כשהאיסור נובע מחסרון זיקה לייבם שמופקעת מייבום ולא כשהאיסור רק בפועל, ומ"מ הרשב"א כ"י דאף לרש"י אם האיסור הוא איסור צדדי כגון אסור לבטל מצות יבם ואין זה

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

איסור על האישות באשה זו, אין זה גורם לחי' שהרי מצד יבום ראווה היא, רק בפועל אי"א לעשות זאת [ונשאר מחלוקתם רק בחי'בי לאוין (עבהגרי"א) וסוטה ספק ומחזיר גרושתו וכיו"ב] אולם תוסי הבינו בפרש"י דלעולם הוא חי' ולכן השיגו גם בביטול מ"י.

מהו הפסול בח"פ: כי הרמב"ן דף נא, דנתחדש כאן [לכאורה רק מדרבנן] שני גדרי חליצה, דיש חליצה כשירה שהיא **עומדת תחת יבום** וכאילו פעל באישות המת מה שצריך לפעול אילו ייבם, וגם יש בזה קיום מסוים וכמו שנתבאר לעיל, אבל בח"פ אינה במקום יבום, אלא היא רק **מתיר** והפקעת הזיקה **בתורת גט** בעלמא, אבל אינה קיום כלל וכלל כחליצה כשירה. וזהו אף למ"ד אין זיקה דמ"מ יש הבדל בין החליצות, כדמפורש ברמב"ן כז, ב דאף למ"ד אין זיקה נחשבת חי' [ולא כהטועים דאי אין זיקה דיש רק אישות המת לחלוץ עליה אין נפק"מ בחשיבות החליצה]. ולכן שייך הדין דפסולה אינה פוטרת הכשירה או המעולה אף למ"ד אין זיקה כמו שמצינו בשמואל. וזה צ"ב נפרד מהו החסרון המיוחד לפטור את המעולה ממנה, ועי' להלן בשם הריטב"א מה שנתבאר.

וראש הישיבה שליט"א ביאר ברמב"ן דאף אם אי"צ לחליצה חשיבות של קיום מסוים שלא בתורת מתיר, אלא באמת היא רק **מתיר ומעשה כורת** אכן נמדד כחה לפעול בזיקה כפי מה שבאה להפקיע את היבום, שזהו כל גדרה וכחה לפטור זיקת היבום, וכשאפשר ליבם ואז פועל לקנות אישות המת ממילא אף חליצתו פועלת בזיקה זו באישות המת ונפקעה מכל הבית, אבל כשא"א ליבם אין לחליצה מצד עצמה כח לפעול באישות המת אלא רק כגט ומתיר על חלק החולץ לחוד, ואז פועלת כגט לחוד ולא בזיקת כולו.

למה תלוי ביש זיקה ואין זיקה אם צריך חיזור בח"פ: בפרש"י כי דאלימות הזיקה היא שמחייבת להפקיע ע"י חליצה גמורה, ואם לאו אינה פוקעת. ועדיין צ"ב מה כאן לא נפקע סוף סוף היה קיום הפרשה בכך שנחלצה, וממילא נפקעת הזיקה.

והרמב"ן הנ"ל מבאר דאם יש זיקה הלא יש אישות נפרדת לכל אחד מהם, [ומבאר הגרש"י דבאישות לא שייך שיהיה שותפות בין שנים] והחליצה צריכה להפקיע את הזיקה כאישות של כולם וזאת יתכן רק ע"י שיפעל בהם פעולת החליצה, ובחליצה כשירה שהיא **תחת יבום** פועל בשורש הזיקות שהוא אישות המת, שקונו ומתירו, וממילא כולם נכללו במעשיו ונפקעו. אבל בח"פ שאינה תחת יבום אלא גט לחוד אינה פועלת אלא רק על הזיקה והאישות שלו ותו לא, ועליהם לא נעשה כלום, ולכן נשארה זיקתם. ומשאי"כ למ"ד אין זיקה הלא אין כלום חוץ מחיוב הפרשה לקיים הדין יבום או חליצה ואין כאן תוספת אישות שצריך להפקיעה, וסגי בח"פ להפטר ממצות חליצה.

וכך מפורש בחי' ר' אברהם מן ההר כאן (הובא גם בתוסי ישינים) דיש זיקה לא תפקע זיקתם אלא בחליצה שהיא תחת יבום, ואילו למ"ד אין זיקה אינה זקוקה אלא ליבם אחד לחוד וסגי בחד.

שיטת שמואל: דבאחים אין צריך לחזור בח"פ, וכולם נפטרו אף בח"פ, אולם יש אופנים שיש חיזור, וטאמרו בגמ' שתי לשונות: לתירוץ א' הכלל הוא בין באחין ובין בצרות דשווים פוטרות זו את זו וזה את זה, אבל הגרועה אינה פוטרת המעולה וכ"ש את הכשירה ממנה (עי' תוד"ה מאי ורמב"ן). ולתירוץ ב' ביבמה עצמה כשיש לה כמה יבמין, נפטרת ע"י חי' אף כשיש

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

מעולה או כשר ממנו, דלמפטר נפשה אין עיכוב שלא תפקע זיקתה, אבל בין שתי צרות מבית אי חליצת הגרועה אינה פוטרת המעולה.

ומבאר כאן דרגה נוספת בגדר ח"פ כשבאה לפטור את המעולה ממנה, שזהו חסרון גדול יותר, ומבאר הריטב"א שהפסול מעכב את השליחותא שעל ידה נפקעת הזיקה מכל הבית שלא חלצו בפועל, כמבאר לעיל י, ב בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל. דהשליחות קיימת רק כשעושה חליצה ההגונה לה, ולא שייך אצלה מעולה הימנה, אבל כששייך אצלה מעולה הימנה אינה מקיימת בזה שליחותה דאינה מקבלת אותה במקומה ותחתיה.

ועדיין מקשה הריטב"א מה הסברא לתירוץ ב' דבאחים לא איכפת ל' שיש מעולה ממנו הלא בעינן שליחותא אף באחים, ותי' דבאחים אינו מעכב השליחותא, וצ"ת מה תירץ. ויתכן כוונתו ששמואל חולק על רב שאין זיקה נפרדת לכל האחים אלא כולם שותפין בזיקה אחת, ורק הצרות שכל אחת יש בה סיבה גמורה ליבום בלי שותפות עם צרתה שיש בכל אחת אישות האח המת שמחייבת לייבמה, לכן הנפילה בכל אחת עושה בה זיקה נפרדת מחברותיה ואינה קשורה אליהם, ולכן שייך לחלק זו מזו שזו תפקע בחליצתה וזו לא תפקע. ובנוסח אחר י"ל דהשליחותא חלוק בין הצרות לאחין, שבצרות שלכל אחת יש נפילה בפ"ע טעונה היא חליצה עליה לחוד, והשליחותא היא כאילו נעשה בה ממש, ועל זה אינה עומדת תחתיה בח"פ שאינה ראויה למעולה, אבל באחין אין דין שכל אחד ייבם ויחלץ אלא בקיום אחד מהם יש עבורם קיום "במקומו" ולא שהוא כביכול גם הוא חלץ או ייבם, ועל שליחות כזו אין חסרון במעולה הימנו.

שם: מקשים העולם דאם הריטב"א תולה דברי שמואל בשליחותא, תמוה דהלא לריש לקיש אין שליחותא והאחים והצרות בכרת, ואף שמואל בדף מ, ב, ס"ל כר"ל דהם בכרת, ולפ"ז ל"ל שליחותא. וי"ל בזה [ע' מלואים להגר"א יפהין] דלכו"ע יש שליחותא לגבי הפקעת הזיקה וכל המחלוקת היא לענין קיום החליצה בתורת "חליצה במקום יבום" כ"ל. ובאופן אחר י"ל דהשליחותא שחידש הריטב"א כאן נוגעת רק להפקעת הזיקה כאישות שהיא רק מדרבנן, ועל זה גם לר"ל תקנו שליחותא.

למ"ד אין זיקה: מחלוקת רש"י ותוס' האם גם למ"ד אין זיקה שייך את הפסול דשמואל שהגרועה לא תפטור את המעולה, ונחלקו בפשט האם המסקנא היא למ"ד יש זיקה או גם למ"ד אין זיקה, ובסוגיא נא, א, מפורש שאין פסול למ"ד אין זיקה.

תוד"ה מדקאמרת. שיטת תוס' דלפי סברת הגמרא ששייך ח"פ אפילו אם אין זיקה היינו בין בצרות ובין באחין, אבל בתוסי' ישנים מחלק בזה דיתכן שבוה פשוט טפי דאין צריך חיזור, וכן מסתבר דהלא אין זיקה היינו שאין אישות לכל אי אלא רק אגודה באישות המת ומאחר שנעשה בה חליצה כבר אין לה סיבה להיות זקוקה ואגודה, אבל צרתה צריכה לגדר שליחותא להשתתף בעצם המתיר שנעשה בה, ולכן באין זיקה שייך חסרון ח"פ.

תוד"ה וחליצה. תוסי' חלקו עם רש"י האם בכל מקום שאסור לייבם כבר נפסלה החליצה או לא, והרמב"ם סובר כרש"י דאף חייבי לאוין או עשה שאסורות ליבום רק מכח גזירה אטו ביאה שניה ואין ערוה ולא קלישא זיקה שלהם מ"מ הו"א ח"פ וצריך חיזור. אכן יש מקום לסבר דגם רש"י לא חידש כ"כ כהרמב"ם אלא רק כשאסורה מדאורייתא או שמדרבנן היא

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

כפטורה ומופקעת מיבום, ונחלקו האם החסרון בגוף החליצה שאינה תחת יבום או שהחסרון רק מחמת שהזיקה גרועה וקלושה. ולכאורה שיטת רש"י כהרמב"ן נא, א דכל שאסור ליבם אינה בגדר חליצה במקום יבום, ותוסי' לא סברו כך אלא החסרון בפטור וכח פעולת החליצה, שעד כמה דזיקתה קלושה אף חליצה גרועה שלא פעלה כ"כ ולכן אין שליחותא על כזו חליצה ואינה פוטרת, וכ"כ הגרש"ש ס"י כה סוף סק"ב דלכאורה תוסי' לא הלכו בדרך הרמב"ן, אולם בתוסי' ישנים מוכח שהביא ד' ר' אברהם מן החר כהרמב"ן לבאר את שיטת תוסי' בדיבור הקודם שלהלכה למ"ד אין זיקה אין פסול בחי'פ וכסוגיא דפרק ה' ולא כהסוגיא בסמוך, ומשמע דתוסי' עולים בקנה א' עם הרמב"ן.

וי"ל גם להרמב"ן דהחסרון בחליצה במקום יבום, דכל שאסור לחוד אינו חסרון, כפי שלפי שיטת רש"י באיסור לבטל מצות יבמין אינו פוסל, וכמ"ש הגרש"ר ע"פ הרשב"א, דאינו איסור על האישות והיבום אלא רק איסור צדדי, וה"ה לתוסי' בעינן יותר מזה שתהיה מופקעת מיבום, שלא תהא בה זיקת יבום, אז אין כח בחליצה להיות תחת יבום אבל אם רק אסור כגון חיובי לאוין, נהי דהאישות אסורה מ"מ הוא איסור בהיכי תימצי ליבם אבל אין זה דוחה יבום בגדר פטור והפקעת זיקת יבום, ורק עריות בין דאורייתא ובין דרבנן נחשבות כדוחות זיקת יבום עצמה.

נא"ד. מבאר בתוסי' דשייך ביטול מצות יבמין רק אם תמות צרת רחל, אבל אם לא תמות ויצאה רחל בתורת ערוה ולא תתיבם היא אינו ביטול כיון שעדיין צרתה ראויה להתיבם, ותמה הקרן אורה הלא כל יבמה יש עליה מצוה לחוד ומה מועיל צרתה למצותה, ובשלמא באחין אין מצוה שדוקא הוא ייבם אבל בצרות כאו"א היא מצותה שלה ואין זו אותה מצוה. ועכ"פ בתוסי' מבאר דמותר, ומבאר בשעורי הגר"ד פוברסקי דמצוה בתוסי' לעיל עמ' א' דסד"א ביבם א' ושתי אחיות ליכא ביטול מ"י כיון דבסך הכל בסופו של דבר אינן ראויות - שיתייבמו שתיהן אלא אחת, וכן הכא י"ל כך דבסופו של כל הנפילה שרק אחת תתיבם, אין כאן ביטול מ"י במה שאחת נפקעת ורק שם ביבם א' קמ"ל דכיון ששתיהן משתי בתים יש לכל אחת הנפילה שלה בלי קשר לאחותה מבית השני, אבל בבית א' דנים ע"ש סופו.

נא"ד. מבאר בדבריהם חידוש דצרת אחות יבמתו דינה להאסר כצרת אחות חלוצה, והנה עיקר דבריהם דאף לאחר נפילה תהיה אסורה מכח שהיא צרת אחו"א או אחות יבמתו לכאורה אינו מתאים לדבריהם דאין צרה לאחר מיתתה בשאר צרת ערוה גמורה, דמה"ט אין צרת לאה נאסרת מדאורייתא, ומ"מ בדרבנן גזרו אף בצרת אחו"א לאחר מיתתה, ועחזו"א דגדר הדין הוא דנחשבת כאילו גרושתו היא, ובהכרח דנראית שהיתה אשתו לפני כן דהיינו כבר מתחילת הנפילה, וממילא תיכף בשעת נפילה היתה צר"ע, ואחו"א גזרו אטו אחו"א.

ובעיקר הדין דאין צרת לאחר מיתתה, נחלקו בזה האחרונים דהגרש"ש סט"ז סק"ד מבאר זאת לשיטתו דצר"ע הוא פטור ולא איסור, דפטורים נאמרו רק בתחילה כשנפלות, אבל אחר נפילה אין דיני פטור, אלא רק הערוה גופא מצד איסורה נפטרת דכל שאינו עולה ליבום נפטרת מחליצה, ולא צרתה. ולפי פשוטו טעם אחר בדבר כמ"ש רעק"א תנינא קט' דאין בכלל תורת צרות לאחר מיתתה כשאין יושבות תחת בעל אחד, ומה שכולם משותפות בזיקה אינו כאישות ממש לענין זה, ורק מה שהן צרות מחיים מהני לחול בהן תורת צרות, ובדרך זו

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

מבאר בברכיש סייד, וחולק על טעם הגרשיי הנ"ל דמצד הערה איכא פטור גם לאחר נפילה. והגרשיי לך דמוכח מהרשב"א דחולק על גדר זה.

ובאחיעזר (אהע"ז א,יא) מבאר דבעינן איסור אשת אח כדי לאסור הצרה כעורה, ולאחר נפילה כבר פקע האש"א וא"א לאוסרה.

תוד"ה דנפול. שיטת ר' אברהם מבורגיל דחליצת חיזור אינה אוסרת את אחיותיה כאחות חלוצה, והריב"ן והרמב"ן כז,ב חולקים דהא דלרב לא קשה ממתני דשתיהן חולצות היינו משום דצריכה חיזור ועי"ז נאסרו גם האחין באחותה.

והתוס' כז,א הזכירו דבריו ונקטו **כעין** שפי הר"א מבורגיל, ולמה רק כעין, הלא הן הן דבריו. ובתו"א מפרש דהתוס' חולקים דבאמת אסורה, אלא לענין חליצ' ס"ל דצדקו דבריו דאינה ממש כאחות חלוצה ולכן רחל פוטרת צרתה, דאינה קלישא זיקה אלא איסור גרידא כחייבי לאוין ולא כעריית. ובבית מאיר קס"ב מפרש דיש חלוק בין שוות למעולה, דהתם מיירי בשחץ תחילה לצרת לאה שהיא חשובה מלאה ולפיכך החליצת חיזור בלאה אינה אוסרת אבל תוס' כאן באו לחדש דאף במקום שחץ לשוות בפסולין וצריכה חיזור מ"מ אינה אוסרת ובזה חלקו עליו.

דף כז ע"א

רש"י ד"ה חלץ. דזיקה גרידתא היא. בפרש"י מבאר דלחלוץ לשניה כשכולם בבת אחת יש עדיפות לשני שאינה אחות חלוצתו אף שגם עברו אסורה כאחות זקוקה, ומבאר דיש גריעותא בצירוף שני איסורים לאי אחות חלוצה עם אחו"ז, או דיש נפק"מ בחומר האיסור דאחו"ז פחות כאחות אשה, ועי' רש"י כז,ב ובשערי הגרשיי.

בדעת רב אשי התוס' מפרשים בד"ה מאי שצרת אחו"ז מותרת וחליצתה כשירה, ורש"י ורמב"ן ושאר ראשונים מפרשים שאסורה אלא שאינה כעורה, ועי' הגרשיי דזו תקנה בפ"ע ולא בתורת צרת אחו"ז דממילא היא צרת ערוה, אלא גזירה אטו צרת אחו"א.

כל הראשונים מפרשים דשני התירוצים בשמואל תלויים בשני המחלכים הבאים בסוגיא, דלשון אי בשוות נפטרות לעולם אף לצרותיהן, ולפי"ז חידש רב אשי דצרת אחו"ז אינה שווה לה ואינה נפטרת בחליצתה, ולשון ב' חלק פטור עצמה מהאחים שלעולם פטורה אף מגרוע למעולה, ואילו בצרה לחברתה בעינן ממעולה או כשירה לגרועה, אבל שוות אינן פטורות זו את זו. ולענין פשט הסוגיא, עיקר המחלוקת איך להוכיח מהא דאינן פטורות צרת אחו"ז, אע"ג דלכאורה שוות הן, דמסברא צרת ערוה שווה לה [ואינו כמו צרת בעלת גט שהיא רק מחמתה ולא נעשה בה המעשה הפוסל] ואם אינה פטורתה בהכרח שאף שוות אינן פטורות, או כדרב אשי דבאמת חשיבא מעולה הימנה דאינה כעורה אלא כסתם אסורה.

ולהלכה נחלקו בזה, ורוב ראשונים פסקו לקולא, וראייתם מהסוגיא בעמ' ב' דאם בעלת מאמר ובעלת גט שוות פטורות זו לזו, אבל יש ראשונים [רמב"ן ורא"ש] שחלקו בין חסרון עריות לחסרון קלישות זיקה דבעלת מאמר וגט, דבעריות דכמו שפטורות הן גריעת ואינה פטורת אף בשוות, אבל בקלישות זיקה אם הן שוות פטורות.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

שיטת הרמב"ם להלכה כשמואל, דעצמה פטרה, אבל כדי לפטור צרותיה אפשר לחלוץ לכל אחת או לחזור ע"י כל האחין על חליצתה ועי"ז נפטרו כולן, ותמהו הראשונים מה מוסיף לנו חליצת האחין, אי הרי כבר נפטרה לשוק, בי אילו חלצו כולן הו"ל כיבס אחד שחלצה שלשמואל אינה פוטרת צרותיה, ומבאר הגרבי"ד בברכ"ש סי' יב' דהחליצה נהיית חליצה מעולה כשנחלצה מכל היבמין (ולא נתבאר הסברא בזה כל הצורך), ולכן פוטרת צרותיה, ואה"י אם הצרות יהיו מעולות ממנה לא יפטרו בזה, אלא בשוות יש תקנה זו, שבחליצת כולן נהפכת למעולה, ואה"י ביבס אחד גם חליצתו לחוד תפטור. וכן מתבאר לדינא בהגרי"א קע, מח.

בעלת מאמר: לתוסי' לעיל החסרון דכנוסה דמיא דקלישא זיקה כאילו נתיבמה, ורש"י לא מפרש כך אלא מחמת שצריכה גט עם חליצתה ועדיין לא התירתה החליצה לגמרי, ומשמע דאילו נתן גט למאמרו ואח"כ חלץ פטר לצרתה. ועכ"פ זהו גדר אחר בפסול חליצה שאינו מחמת איסור יבום או קלישות זיקה. ויתכן דאף שבבעלת גט מוכרח רש"י לפרש כתוסי' משום דקלישא זיקתה, מ"מ גבי מאמר לא פירש כך, משום שאינה הפקעת זיקה אלא כניסת וקניית הזיקה, כמבאר בעמ' ב' דאינו גריעותא כלפי בעלת גט אלא מעליותא דהויא קרובה לביאה, [ותוסי' ישנים חולק דאדרבה מפקיע זיקה במאמר ולא כנוסה, ולשיטתם אזלן ולכן הוצרך לפרש פירוש אחר.

תד"ה שמואל. בתוסי' נקטו דאחות זקוקה אמנם אוסר מדין נאסרה שעה אחת לעולמית, אבל בשעת הנאסרה כבר אינו חליצה פסולה, ואינו ברור למה שונה מהזמן שהיתה כערוה מדין אחו"ז דהיתה ח"פ, ה"ה בנאסרה שחל מבחח יהיה גדר ערוה לאשת אח שלה ותהי ח"פ. ולכאורה מבאר בתוסי' דזקא פטור מיבום וזיקת יבום עושה ח"פ אבל אם רק חל איסור וחסרון היתר לאשת אח אינו ח"פ, דהויא כחייבי לאוין ועשה לפי האחרונים שחזר הכרת דאשייא ועכ"ז אינה ח"פ, שנפילתה מחייבת זיקת יבום, ואין גריעותא בגוף זיקתה, וה"ה דנאסרה דרבנן הוא רק איסור אטו נאסרה דאוריתא, אבל אינה ערוה שפטורה מיבום, ורק האחו"ז עצמה כערוה חשיבא דפטורה מדרבנן מיבום.

והא דקראו לזה הותרה ונאסרה, ותלו לה בדשמואל לשיטתו מא, דהותרה ונאסרה נמי לא תחזור להיתירה הראשון, אף שרחל לכאורה היתה הנופלת השניה, והויא נאסרה בשעת נפילה ע' בחי' הגרש"ש סי' כז' שנקט דכאן התהפך הציור, ורחל היתה הראשונה ולאח השניה [ולעיל כו, ב מפורש בתוסי' דרחל נפלה אחר לאה].

ועיקר תירוצם דכמו דס"ל דחליצת חיזור אינה אוסרת אחות חלוצה, יעויין בתוסי' הרא"ש דה"ה שהזיקה שיש עד שתחלוץ חליצת החיזור אינה אוסרת קרובות בזיקה דכבר אינה זיקה גמורה. ורש"י כפי הנראה חולק על חידוש זה ולפיכך נטה מדבריהם ופי' דלמסקנא זקא אם אין זיקה משכח"ל דהתחיל בצרות יגמור באחיות וחליצתה כשירה, אבל אי יש זיקה כולן פסולות מכח החיזור, ולא תפטור רחל לצרתה.

חצ"פ לגבי צרותיה לרב: לפי רהיטות הסוגיא והראשונים לרב דאף למפטר נפשה צריך חיזור, כ"ש לפטור צרתה צריך חיזור, דבסברא אינו חולק על שמואל לומר סברא הפוכה, אבל הטור

הערות וצייונים בפרק ארבעה אחין

והגר"א קע ס"ק יג,ד, הבינו בשיטת רש"י בעמ' ב' ובפ' רבן גמליאל דרב חולק דדוקא לפטור זיקת האחין לא פטרה אבל לפטור צרותיה פוטרת ולהיפך מסברת שמואל.

ומקורם בפרש"י כז,ב במסקנת הגמ' דאם כהדדי נינהו פוטרות זו לזו, והתוס' הוסיפו דהיינו לשמואל וללשון ב' דשוות פוטרות צרתה, אבל לרב לא פטרה אף בשוות, אבל סתימת פרש"י נראה שלא תלה זאת בשמואל דוקא [זולת שנאמר דסובר הלכה כרב] אלא מוכח דרב נמי סובר דלפטור צרתה פטרה.

עוד יש להזכיר כך מדפרש"י דפרכא ממתני גס לרב פריך למה לא יחלוץ לשניה ותתיבם הראשונה, ולא מתרץ, ומוכח דלא ס"ל לכל פירושי תוס' דלרב מתורץ, והנה בשלמא שיטת ר"י דגזירה היא שמא יחליף לא ס"ל לרש"י, ונאסרה עולמית בודאי לית ל' לרב, אבל למה אינו מפרש כחריבין ורמב"ן דרב לשיטתו דח"י צריכה חיזור וכל אחת מבית הראשון חלוצתו ואחותה אסורה כאחיות, ומוכח דס"ל כנ"ל דרב לא חייב חיזור אלא רק את האחין באותה יבמה, אבל צרת החלוצה אינה חייבת חיזור, ולכן משכח"ל לרב שחלץ לצרתה והותרה האחות, וממילא יכול לייבם לאחותה שאינה אחיות.

דף כז ע"ב

בניא דבעלת מאמר ובעלת גט: כבר נתבאר שנחלקו רש"י ותוס' ישנים אם מאמר כונס וקונה הזיקה בגדר אלים לצורך חיבוס, או שאדברה מדרבנן נחשב יבוס שמפקע זיקה ואז קריבתה לביאה מגרעת בזיקתה.

והנה מבואר דאם חדא עדיפא תוכל לפטור חבירתה, דהמעולה פוטרת את הגרועה כפי שכבר נזכר בתוס' לעיל גבי צרת אחו"ז או צרת אחו"ת. ולשמואל אתי שפיר, כיון דכל יסוד ח"פ הוא בשוות או מהגרועה למעולה, אבל מעולה לגרועה שפיר פוטרת, אבל לרב דכל ח"פ צריך חיזור אף באחין מהיכי תיתי דמהני, אכן ברמב"ן שברא"ש מפורש דאף לרב מהני.

אבל תוס' להדיא הוסיפו למסקנא דכהדדי פוטרות דוקא לשמואל, ולכאורה למה לא לפרש הגמ' כרב דכהדדי ואין פוטרות [וכך באמת מפרש הריב"ם ברא"ש] ועכצ"ל דהיה הכרח לתוס' לפרש כך דלרב לא איירין בכל הבעיא כלל, דאין שום מעליותא בעדיפא לפטור צרתה, וא"כ ממה נפשך לא תפטור אותה, וכל הסוגיא רק לשמואל לכן אף במסקנא פרשו דכהדדי פוטרות. וכשיטת תוס' כך נקט ה' המגיד ברמב"ם לפי גרסתו ואף הגר"א שלא הסכים לכך מפני גרסה אחרת מודה לדבריו דאילו לרב לא מהני ע"ש קע, מז.

סתיימת נאסרה באיסור דרבנן

גמ' חכא זיקת דרבנן. אף שבפשוטו היינו דלא אלים דרבנן לעשות נאסרה באשת אח, מ"מ בפרש"י מדוקדק שכי פקעה זיקה, דיש טעם למה אין נאסרה, ולא כפ"ח דאין זיקה ואין איסור ערוה אלא רק ביטול מצות יבמין [שהוא איסור צדדן] אלא משמע להדיא בפרש"י דאף ערוה דרבנן דאחו"ז ליכא נאסרה. והביאור כעין שדן האור שמח בקונטרס זיקה אות טז שאולי אף הותרה ונאסרה למ"ד בעלמא אסור חכא מותר, משום שכשלא הגיעה הזיקה אל

הערות וציורים בפרק ארבעה אחין

תכליתה פקעה למפרע ולא נאסרה מעולם, ונהי דבאמה אסור כדאי יז, ב מ"מ באחותה הלא מותר כיון דאף אחו"א דאוריתא מותרת, ובוה הוי כמו פקעה זיקה ולא היתה אסורה.

וכעין זה כי ערוך לגר דכשחלץ פקע איסורי זיקה למפרע וכלא הוי, ואף השניה שהי אסורה בשעת הנפילה, נעשית כאילו היתה הותרה בשעת נפילה, אמנם תאסר מצד אחות חלוצה, אבל זהו איסור חדש שחל מעכשיו ולא מתחילה. ועי' להלן שחזו"א חולק שאחות חלוצה כאילו נאסרה מתחילה משום אחו"א, אך לא משום אחו"ז, וכך מוכרח בפרש"י כג, ב שפקעה זיקה למפרע בחליצה או ייבומי אחיו או יבום צרתה, ועי' קה"י סי' יח'.

שם: לכאורה צ"ב למה הנדון דנאסרה באחות זקוקה אינו דומה לחייבי לאוין ועשה כשיש איסור אשת אח בכרת לפרש"ד, ובברכ"ש סי' ב' הביא ריב"ש דאמרינן בזה נאסרה דלא יהא לה היתר אחר זמן ולפי"ז נחא דאף אחו"ז יהא נאסרה עולמית אע"פ שחולצת דומיא דחילוי"ע [ואדרבה צ"ב למה אין נאסרה]. אמנם לפמשי"כ בקובץ הערות ה, יג לצדד דלא יהא דין נאסרה בהן, וכמו דהתם כיון דחולצת מקריא יבמה, ה"ה דאחו"ז תקרי יבמה כיון דחולצת. ועי' שעורי הגרש"ר שמצדד דאולי מדרבנן פטורה גם מחליצה. ולכאורה החילוק הוא דהיכא דמדרבנן שוויה כערוה והדרא לאיסור אשת אח, אע"פ דחולצת כיון דאין הדרבנן יכול לפוטרה לקולא, מ"מ מצד איסורה היא כערוה כיון דיש לה פטור גמור ליבום, אבל חייבי לאוין ועשה אינו פטור מיבום אלא דבפועל אינה במקום מצוה.

רש"י ד"ה מתה ראשונה. בלא חליצה. דקדק ערולי"ג מכאן דאילו חלצה היתה גם השניה מותרת לרי' יוחנן כיון דחליצה מפקעת זיקה למפרע, והיתה מותרת ולא היתה אחו"ז, ואחי"כ נאסרה כאחו"א, וכשמתה הותרה אחותה.

והחזו"א מקשה דלהלן פרש"י בד"ה מתה שניה ולא חלצה, ומה נפרש כאן הלא הראשונה אין בה נאסרה כלל, וגם אם תחלוץ או לא היינו הך, ולכן מחדש דגדר קרובות חלוצה כאילו נאסרו עמה בשעת נפילתה ממש, וה"ה לגבי צרתה דמבואר לעיל דצרת רחל נאסרה משום צרת אחו"א אינו חל בשעת נפילה ממש לולא דנחדש כנ"ל דגם כשנאסרת אחר זמן מ"מ חל בה משעה ראשונה בנפילתה והיתה צרת ערוה בשעת נפילה.

תוד"ה איתבית. רב מוקי לה כמ"ד יש זיקה. בבית מאיר קע, תמה מה יועיל ק' מ"ז הלא אין סיבה לאסור הראשונה שהותרה ונאסרה, ולכאורה צ"ל דכיון דרב מוקי לה לא אליבא דהלכתא דהלא הוא בין כה וכה ס"ל דהלכה אין זיקה לכן מוקי לה נמי כר' אליעזר דנאסרה שעה אחת נאסרה עולמית אף שהותרה בתחילה, ואע"פ שר"א תני בסיפא וברישא לאו ר"א הוא כדבסמוך, מ"מ האי תנא דמתני' דאית ליה יש זיקה אית ליה כר"א בהותרה ונאסרה דאסר, ולא אכפת ק' מיניה כיון דלאו כהלכתא הוא. אבל ר' יוחנן דמוקי לה כהלכתא דיש זיקה לא מסתבר לאוקמי אליביה לר"א דאינו להלכה.

והבי"מ וקר"א נדחקו לפרש דהר"ח נמי מודה להריב"ן דרב מוקי לה לשיטתו דחלצי"פ צריכה חזור ולכך כיון דיש זיקה צריכה חזור ושתייהן אסורות להם כאחו"א, וכך משמע בקרני ראם כח, א. מיהו רהיטת ל' תוסי' נראה דהר"ח יש לו דרך אחרת משל הריב"ן ביישוב ד' רב.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

שם: רש"י מ'אן בכל פירושי התוס' והראשונים וכ' דלא מתרץ גם אליבא דרב, וצ"ב, בשלמא תירוץ ר"י דאיכא גזירה כבר מצינו לרש"י שם דף כד, דחולק על ר"י בזה, וגם לומר נאסרה למ"ד יש זיקה לא יתכן לרש"י שביאר שיטת רב גם למ"ד יש זיקה, אבל תירוץ ריב"ן והרמב"ן דרב לשיטתו דחלצי' צריכה חיזור ואסורה גם על אחיו ולא כהר"א מבורגיל, לכן א"א שייבם את הראשונה לרב, למה לא נחא לרש"י. ושמא לא נחא ליה לאוקי המשנה אליבא דיש זיקה כיון דס"ל אין זיקה ולדידיה אין דין חלצי' לחיזור. ועי' לעיל סוף כז, א, משנ"ת לשיטת הטור בשיטת רש"י דא"י' חיזור בצרות אלא רק באחים.

שיטת ריב"ן: דרב אינו לשיטתו כד' הר"ח, אלא כמ"ש ריב"ן יח, א ובפרש"י כד, א דאף מדין אסור לבטל מצות יבמין איכא דין נאסרה, דאף בזה שקלו להיתר אשת אח, וממילא איכא חלות איסור באשת אח עולמית.

וחולק הריב"ן על הר"א מבורגיל ומפרש דלרב נחא מתניתין דאינו יכול לייבם אחר שיחלוץ אחיו ויתיר איסור אחו"ז משום דחלצי' צריכה חיזור וגם הוא יחלוץ לה ויאסר משום אחו"ת, וכן היא שיטת רמב"ן. ומעיר בחזו"א דדרך זו הלא צריכה ליישב גם הקושיא דגמ' לבסוף שכשכנס אחיו נמי פקעה זיקתה והותרה לשני, דמבאר דייבום נמי מפקיע כחליצה, ולפי רב איך נחא קושיא זו, דבשלמא לר"י דגזרו משום אחלוףי נחא, אבל לריב"ן יקשה, וצ"ל כשיטת הגר"א קע דביאה פסולה נמי צריכה חיזור כמו חלצי', וממילא ה"ה הכא.

דף כח ע"א

תו"ד"ה ולימא (כז, ב). ועוד אור"י. ביאורו"ד דס"ל לחלק בין מתה יבמתו שלא אנחנו גרמנו המצב שהותר האחוי' אלא מאיליו נהיה, דבזה לא גזרו ומתייבמת, אבל בחליצה כיון שבידים באים להתיר היבום גזרו בזה אף דיעבד שמא יחליפו להתיר השניה שנאסרה. ולבסוף בא לחלק בין יבם א' לשני יבמים ומוכיח דתנן נמי ביבם א' דלא מתייבמות וקשה לר' יוחנן.

גמ' חב"א שניה מייבם. לכאורה מוכח דרק דיעבד שייך להתיר זאת ולא לכתחילה, ולא נימא דספק דרבנן הוא, דאין אומרים ספק דרבנן בתערובות כיון שיש כאן בודאי חתיכה אסורה, ואף כאן יש השניה דבודאי אסורה ואינו ידוע מיהו, אבל דיעבד לאחר שכנס מבואר בגמ' שצריך להגיע לקנס, ולא קנסו בספק. וצ"ב למה אין כאן ספק איסור על עכשיו גם אם דל מכאן הקנס. ועי' בית מאיר קעה, ב דדין הוא דבספק דרבנן אין מוציאין אשתו ממנו. ועיי' ש"ד"א דלהלכה אין מתירין כאן בספק, ורק ר' יוחנן אמר דא"י מי שטן אבל לדין אסור.

והרש"י כג, ב הקשה אי נימא דייבום אחיו סילק זיקתו למפרע ולא היתה אחותה זקוקה לו כלל [ואולי כל זה רק לענין הדרבנן שנחשבת ככנוסה וכאשתו, ואולי הוא גם לדאורייתא] א"כ לא היה נאסרה כלל גם בשניה לגבי האח שנפקע ממנו למפרע. ויתכן דזהו הטעם למאן דאמר יקיימו דאין כאן נאסרה על אף אחת מהן, דלמפרע נתברר שלא היתה אחו"ז, ועיי' בבית מאיר קע, ב כעיי'. אמנם מוכח בגמ' דעל השניה איכא עדיין איסור מתורת נאסרה, וכל מה שאין מוציאין מידן הוא מחמת ספק, ומוכיח הרש"י דלא פקעה למפרע אלא מכאן ולהבא, וראה בחי' הגרש"י ס"ע שהאריך לבאר כך דאף אי לא פקע למפרע הותר האיסורי קרובות

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

וקיל טפי מלאחר מיתת אשתו או גירושין. ועכ"פ לפ"ז לא פקע האיסור למפרע והיה נאסרה על השנית, ואיכא ספק איסור בין שתיהן.

ורע"א ורש"י וערו"ל מקשים איך הוכיח זאת רש"י מלעיל כג, דאין קנס בספק הלא שם ממה נפשך היום אין איסור גם אם לא פקעה למפרע, ואין הכרח שאין קנס על שעבר בספק דרבנן.

שם: האחרונים מקשים הלא **ביאה פסולה** היא ותיהוי בחליצה פסולה שאינה מפקעת זיקה ולא יפקיע הראשון את זיקת אחיו, ולא הותרה לו על ידו.

ובאמרי משה ח, יג ובמשנת ר' אהרן וקה"י סי' יט מיישבים דגם ללא הפקעת זיקה שמתורת יבומי אחיו תפקע זיקתה כיון שנהיית **אשת אח** החי וכשנעשית ערוה פקעה זיקתה לגמרי, אך לפ"ז באמת אין כאן היתר אלא על הראשונה שהיא הותרה ונאסרה ולא על השניה שהיא נאסרה בשעת נפילה. ובספק דרבנן יהיה כאן שמא זו השניה האסורה ובעינן לקולא דלא גזרו בדרבנן קנס מספק.

השטת הרמב"ם: מקשים דהרמב"ם פוסק כר' יוחנן דהראשונה שחותרה ונאסרה תחזור להותרה ועכ"ז העתיק המשנה כצורתה דיחלצו דוקא, וכיון דלא תרצו למשנתנו ואמר ר"י איני יודע מי שטא אי"כ אינה להלכה. וראה באמרי משה סי' ח, יג ובקה"י סי"ב, ובאור שמח, ויש עוד אופנים שעיקרן דהסוגיא לעיל כד, א חולקת דאף בזה אסרו משום איחלופי.

תד"ח ולימא. משמע דנחלקו האם מחזיר גרושתו הוא כהותרה ונאסרה או לא, ויתכן דהתוס' חולקים משום דלמסקנא לא קאי הכי קט"א או דאינו משום נאסרה כמ"ש שם ובקה"י סי' ו' סק"ג ואילך, וכן הוא משמעות המלחמות להרמב"ן ל"א דאינו משום נאסרה.

תד"ח חז. וי"ל טי. במהרש"א העיר דזהו לר"י דגזרו אף לרב, אבל לר"ח דרב מוקי למשנה כמ"ד יש זיקה וכן לריב"ן דלא שמענו גזירת ר"י, למה יהיה איסור אף אם נפלה החמות השניה דהא אין נאסרה לרב. וערשבי"א וקרני ראם.

ועכ"פ לדינא מבאר בתוס' איסור לכתחילה להתיר את האחוי"ז ע"י יבום החתן לזו שמתרת לו, אבל ממשמעות הגמ' הלא נראה דהוא תקנה לכתחילה, לייבם הנכרית ולהתיר החמותו לאחיו, ובבית שמואל קעה, ב דן בזה דלהלכה מותר כמשמעות הגמ' ולא כהתוס'.

דף כח ע"ב

בגד שניות: בחי הגרש"ר סימן ד' מאריך לחקור לפי שיטת הדרכי משה סי' טו דמדרבנן אין קדושין תופסין בשניות דעשאו כערוה לחומרא מדרבנן, האם גם פטורה מיבום מדרבנן וכל חיובה הוא מדאורייתא, וכן האם פוטרת ואוסרת צרתה כצרת ערוה. והנה הנדון דצרת ערוה כבר מוכח בראשונים דבריטבי"א כ, א מפורש דצרתה מותרת, ואילו לגירסת מהרש"א בתוס' קת"ב צרתה אסורה, וכבר השיגו האחרונים על גרסה זו ומבאר הגרש"ר דדיני ערוה מתחלקים דאינם כולן מאותה סיבה, דיש דין הפקעת קדושין ויש דין פטור מיבום, ויש דין לאסור צרה, ויתכן האחד בלי השני.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

והנה בסוגין יש מו"מ האם העמידו דבריהם לדונה כאילו אינה זקוקה להתיר אחותה, ומפורש דמדרבנן כאילו אינה זקוקה, ולא מסתבר דזה גופא הנדון, אלא המו"מ האם תקנו דבריהם גם לקולא או לא, אבל לפי הדרבנן מוכח דערוה היא, וראיה היא לדברי הדרכי משה דדינה כערוה, ומשמע דגם ליבוס אסורה כערוה.

אולם תמוה דלעיל מפורש כב דאם בעל קנו בשניות, ומשמע דאינה ערוה ליבוס אלא רק כחייבי לאוין דגזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, וזו קושית החלקת מחוקק. ובהכרח לדחוק דמסקנת הגמ' כאן דאינה ערוה ליבוס. ועי' בסמוך כט, א קושיא לזה.

בגד אחיות צרות בזיקה: לעיל יט, א לרבי אושעיא לר"ש זיקה ככנוסה, דהיינו כאילו כבר נתייבמה ואשתו היא וממילא היא אוסרת אחיותיה כאחות אשה גמורה. ולפי"ז מבואר שם דהראשונה מותרת לו ורק השניה נאסרת כאחוי"א ובכרת ונפטרת. ולמסקנא איתותב ר"א וליכא ככנוסה, אלא פטור מגזוה"כ הוא דלצור, וביאורו לכאורה נחשבות כאילו עומדות להיות אחות אשה כל אחת, כיון ששתיהן תחת זיקה המחייבתן להתיבם ולהיות אשתו, וכך יהיו צרות זו לזו, וזהו איסורן (ונפטרן) דגם זה נחשב ששתיהן כבר אחות אשה.

ויש מחלקת ראשונים האם יש בפועל חלות שם אחות אשה לאיסור כרת או לא, דרש"י כאן מפרש דאיסורן משום אשת אח, וגם תוס' קדושין נ, ב הקשו איך יהיה כרת דאחות אשה בכל אחת הלא בפועל נפטרות ואינם זקוקות שיהיו צרות בזיקה כאילו הן נשותיו, ואיך יחשבו אחות אשה, ותרצו דאה"ע האיסור רק מחמת שנפטרו ונהיו אשת אח שלא במקום מצוה.

והגר"ש סימן טו' מקשה דלפי הרשב"א מא, א דהותרה ונאסרה לא חוזרת לאיסור אשת אח כיון דפקע בשעת נפילה, איך הראשונה תאסר, דאש"א שלה פרה, ובתורה מפורש על שתיהן כרת, ובהכרח דיש איסור מחמת אחות אשה בזיקה לחוד. וגם לי מאירי כאן דלר"ש אסורות כאחות אשה מכח זיקה לחוד, וגם לי תוס' ישנים קצת יש לדקדק כך.

והחזו"א בקדושין שם מפרש דלכו"ע ואף לתוס' רק כרת אין מחמת אחוי"א [דבפועל אין אחוי"א] אבל אי-תפיסת קדושין והפקעת הזיקה מתורת ערוה באמת יש גם מחמת אחות אשה זו של הזיקה דכיון שיש כח לחול בשתיהן הו"ל בכח כאילו שתיהן אחות אשה.

חלוק בין שני יבמין ליבוס אחד: הביאור בזה לכאורה דלהחשב לצרור צריך שיהיו עומדות להיות צרות זו לזו, וצרות נחשבות רק כששתיהן תחת בעל אחד, וכשהזיקה והנפילה ליבוס מייעדת אותה להיות צרה לאחותה, הו"ל מצב דלצור על שם מה שעתידה להיות, אבל אם אין מצב הזיקה מחייב שתהיה צרה לאחותה, דיתכן שזו תתיבם לראובן וזו לשמעון, אין זה מצב דלצור.

והנה לעיל יט, א גבי זיקה "ככנוסה" יש ג"כ חילוק כזה דב' יבמין אין ככנוסה לאף אחד מהם, ונחלקו האם בשתי יבמות בבית אחד יש ככנוסה בכל אחת מהן, דדעת תוס' הרא"ש ותו"י דאין ככנוסה, ומהרש"א מחדש דיש ככנוסה גם בשתי יבמות, ולא מפורש לגבי "צרות בזיקה" לר' שמעון האם יש צרות גם כשיש עוד יבמות.

והנה עוד יש לדון כשהיו מעיקרא שני אחים יבמין, ואח"כ מת אחד, ונשארו לפני אח אחד, האם חוזר להחשב זיקת יבם א' ונפטרו, וכ"ת שנהיות יבם א', לעיל יט, א דמחפשת הגמ' היכי

הערות וציטוטים בפרק ארבעה אחת

תימצי דשתיקן פטורות בבת אחת, נימא כה"ג דנפלו לפני שנים בזא"ז, ואח"כ מת אחד ונשארו לפני היחיד, והו"ל שתיקן בבת אחת דאפשר לצמצם. ובהכרח דלא נעשה לזיקת יבם אחד כיון שתחילת הנפילה לא היתה ליחיד, ובעינן שכח הנפילה המייעד לייבם יהיה מחייב שיהיו צרות אצל אחד, ואילו כאן לא היה זה מונח כבר בנפילה, וכן מצאתי בקרן אורה ר"פ שנסתפק בזה והוכיח מירושלמי דאינו כזיקת יבם אחד.

דף כ"ט ע"א

רש"י ד"ה והאמר. דמדאורייתא חזיא ליבוס. מדקדוק לשונו דחזיא ליבוס כי חזי"א להוכיח דבחיבי עשה אין צרות בזיקה דהא לא חזיא אלא לחליצה, ועי' קרי"א מה שמוכיח מירושלמי. **גמ' והא אית לי לר"ש כו'. בתוסי הרא"ש וישנים,** הקשו למה לא נימא דהשניות דינן כערוה מדרבנן וכאילו אינה זקוקה וממילא נפקא חומרא דאחותה אינה זקוקה לר"ש, וצריכה חליצה גם בלא גזירת, ותיירצו דהקושיא מהשניה עצמה למה חולצת דממה נפשך פטורה כיון דמדאורייתא אחיות בזיקה היא, ומדרבנן שניה כערוה. ומוכח מדבריהם דשניה אף למסקנא דלעיל הוא ערוה ולא כמו שתירצנו קושית החלקת מחוקק, ולפי דבריהם יקשה קושיתו למה בעל קנו.

סוגית מאמר לבית שמאי

מאמר לבית שמאי: עי' קובץ הערות סי' לה, האם זהו קנין יבוס או קדושין. והגרש"ש סכ"ה נוקט דלתוסי ושאר ראשונים דחל דין בית אי הוא בונה ולא שני בתים לפטור או לאסור צרתה, מוכרח דבנין דרך יבוס הוא. ובברכת שמואל סו"ס טי נוקט דתלוי במחלוקת תוסי ותוסי ישנים כאן בשם הר"ר נתנאל דחולק דלא שייך בית אי וכי דאינו יבוס, ורק לבני קרובות חל המאמר לאסור ונפקא בלא חליצה כמו לפרש"י, דלפ"ז מוכח דאינו אלא כקדושין וכי"ה לשונו להדיא יעו"ש. אולם מ"מ גדר קנינו הוא שכונס את הזיקה ואישות אחיו ולא קדושין דעלמא וכמשי"ת להלן לרש"י, וכי"כ בתו"י להדיא דהוי כקונה במאמר ע"מ שיבעול ואז יחול למפרע, ומבואר דרך מכה השלמת היבוס נגמר קנינו במאמר.

ולרש"י יתבאר דמדפרש"י שמאמר דרבנן, ותמחו תוסי, ובארוהו הראשונים דאינו גומר בקידושין דעלמא, ולכן מספקא לן האם מדרבנן עשאוהו כאירוסין או כנישואין, מוכח דמדאורייתא הוא קנין יבוס, ולפיכך אינו גומר כקדושין, דאי קדושין הוא מ"ט גרע ביבמה טפי משאר נשים.

והמקור למאמר לבי"ש, בתוסי משמע דיליף מקדושין, אולם ברשב"א הביא מירושלמי דילפי מקרא דולקחה היינו לקוחין דקדושין דעלמא, וכי"כ בתו"י.

גמ' לא תימא קונה ק"ג. להצד דקוק"ג אי"צ חליצה אם פטורה בגט, ויל"ח האם קיים מצות יבוס, דלפי ביאור האחרונים דמצות ייבוס מתקיימת תיכף בקנין לפני ההקמת שם, אולי סגי במאמר לקנות ולמצוה נמי. וברמב"ן מפורש כאן דאינו מקיים המצוה אלא בביאת יבוס, ומשמע דשייך לקיים המצוה אף שפקעה זיקתה והותרה לשוק, וזהו על דרך חידושם כ,ב גבי גמר ביאה לאחר שנקנית בהעראה דעדיין מקיים מצות הקמת שם בגמ"ב.

הערות וציגונים בפרק ארבעה אחין

וכי הקרי"א נפק"מ בחייבי לאוין ועשה, דלבי"ש יתיבמו במאמר דאין בזה איסור, ואי"צ לחלוץ בדוקא, אולם אי ליכא עשה אלא בביאה לא יקיים המצוה אי"כ חלצה.

גמ' אלא דוחה דחייה גמורה. הקרי"א מוסיף דההכרח לזה הוא כנ"ל דלא נתקמה מצות יבום במאמר, ולכן מסתבר דלא יקנה לגמרי ונשארה זיקה. וחוקר הקרי"א אם יגרש האם תחזור לזיקה סתם ויכול לפוטרה בחליצה, או דכבר מתחיל קנין יבום כמו דלגבי צרתה חו"ל בית אי בונה ואי"א לעבור למחלך חליצה להפקיע הזיקה, וחייב ליבם דוקא.

שיטת רש"י שמאמר דרבנן: הראשונים מבארים דבריו דבדאי קונה מדאוריתא, אלא הא דגומר כקדושין או נישואין יהיה רק מדרבנן, וצ"ב, וגם הקשה בקרי"א אם מאמר קוק"ג איך שייך לומר שאינו גומר אף כקדושין. והביאור כמ"ש בשעורי הגרש"ר דל רש"י דמאמר ככנוסה, וכי"כ גבי זיקה לר' יהושע דמיפר ביבם אחד היינו כיון דזיקה ככנוסה, דכל כח קנין היבם הוא קנין יבום לקבל את אישות אחיו אך אין בזה עדיין אישות שלו מעצמו, ובוה אף אי זיקה ומאמר קוק"ג היא רק ככנוסה שיש לו אישות המת, וכנס ולקח מאחיו את היבום, אבל אין כאן אישות גמורה משל כמו בעלמא, ונפק"מ דאולי לא יהיה כרת על קנינו ועל קרובותיה, ורק מה שבכח הככנוסה לדון שכבר זכה בזה יהיה של מכת אחיו ותו לא.

ומדרבנן פשוט לגמ' שתקנו שיהיה ככל קדושין דעלמא, ובוה חקירת הגמ' האם תקנו כנשואין או קדושין, ואמרו דק"ו דלא עדיף מקדושין. דאישות גמורה אין אלא רק מדרבנן.

אבל קנין יבום יש גם מדאוריתא, ויחול מזה איסורי קרובות [נאפשר בלי מיתת וכרת, כי"כ המרחשת לפי ד' תוס' ע"ב דסקילה דנערה מאורסה אין במאמר קוק"ג, ויש כע"ז אריכות באמרי משה ז, כה בזיקה ככנוסה לר"א יח, ב אם יש כרת או לא, ובברכת שמואל דן במאמר האם יש כרת ומיתה, ועקה"י סכ"ח] וזהו גם גדר דחייה, שלפי מה שעתיד לצאת מהיבום הלא תהיה אשתו גמורה ולכן כבר עתה חלו איסורי קורבה, ומאידך יש צד להלך דדוחה ומשייר, ולא נפטרה מחליצה ומוכח שאינה אחות אשה גמורה, דאליה הלא ערוה לאחר נפילה נמי יוצאת בלא חליצה דכל שאינו עולה ליבום משום ערוה אינעלית, ובהכרח דאין כאן ערוה דכרת, ואעפ"כ יש גדר דחייה באחות אשה, לפי שאיסור חל.

ומקור שיטתו לכאורה, דשיטת רש"י נבא דבאשת אח לא תפסו קדושין דלא הותר הערות אש"א לתפיסת קדושין אלא לקניני יבום, והוסיף שם שלא התירה הכתוב אלא כדרך מצותה דהיינו ביאת יבום, ומשמע לרש"י דגם לבי"ש אין מצוה אלא בביאה וכנ"ל ולכן ליכא מקום לקנין מאמר כקדושין להיות אישות שלו דעדיין ערוה היא, ורק ככנוסה על היבום העתיד יכול לחול אף ביבמה.

תוד"ה אי כר"א. לכאורה משמע שהנראית בגלל שלא מיאנה בבעל אלא ביבם [וכי"כ בתו"ח] אולם מוכח דאינו דוקא בזה, שהרי הרי"ף קח, ב מחדש נראית גם כשלא נפלה ליבם אלא מאנה לאחר מיתה סתם, ומוכח שלא משמע לאנשים שיוכל למאן ולעקור נשואי קמאי לאחר מיתה, ולפ"ז התו"ח הוא תירוץ אחר, דתלוי בפועל אם המיאון בבעל או ביבם.

תוד"ה לא תימא. בשם הגר"ח מיישבים דמשום ערות אשת אח החי שעשה מאמר פקע זיקת כל אחיו, וכשאח"כ נופלת מבעל המאמר לפני אחיו אין עליה אלא זיקת יבם אחד, דלא

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

תחזור לזיקתה כמבואר ברשבי"א מא,א. ועי' באמרי"מ סימן ח' באריכות, אולם בקה"י סי' כו' התמיה מגמ' מפורשת לא,ב דאילו מאמר דאורייתא הו"ל זיקת ב' יבמין אע"י דפקע זיקתם משום בעל המאמר, או דמוכח שבאמת אין איסורי קורבה דכרת במאמר יעו"ש ובסי' כ"ח.

תד"י"א אלא לדחות. צרתה מיהו פטורה לגמרי. בחי' הגרש"ש סכ"ח מבאר דהתחלת קנין יבום סגי כבר להפקיע ממנה הצורך ליבם דכבר לא שייך לייבמה בנוסף לראשונה, וה"ה דמפקיע זיקת אחיו ממנה עצמה ורק לגביו צריכה עדיין ביאת יבום ואסורה לשוק. וכן מפורש בראשונים דמאמר דוחה דחיה גמורה מפקיע מאחיו, והא דאמרי' זה יעשה וזה יעשה, לאו דוקא כיון דתיכף שאחיו קנה ודחה אותו אין לו זיקה בה ואין עליו איסור באחותה דכבר אינה אחו"י.

ועי"ע בסי' כח' שביאר דאף שכל איע"ל ליבום ותפסי קדושין כחייבי לאוין לא פקעה זיקה וצריך חליצה, מ"מ הכא דמצד המות אינה זקוקה ליבום מצד בית א' ולא שנים, אי"ע אף לחליצה ופטורה.

דף כט ע"ב

גמ' זה יעשה מאמר ויקנת. בקרי"א מעיר למה אין איסור על המאמר להשיטות כהחניוך דאסור מעשה קדושין בכל העריות, ומתרץ דלצורך יבום התירו. ובתו"י הרגיש בזה וכי' דיעשו מאמר מעצמן בלי להמלך בביד עי"ש.

דהיתרא דאיסורא: לפרש"י הביאור דכשראויה ליבום אז שייך שהמאמר יכנס את מה שהיבום עתיד לקנות, ומשאי"כ כשאמיר ליבום אין כח למאמר לקנות בפ"ע. וזהו ראייה לשיטתו דקוק"ע הוא רק ככנוסה ולכן מוגבל דדוקא כשיבום יכול לקנות. ומעיקרא שהקשתה הגמ' היינו דסד"א דקוק"ע הוא תחת יבום אף שאינו המצוה מ"מ בכח הקנין שווה הוא לביאת יבום.

ועי' תורא"ש שאע"פ שהאיסור הוא מדרבנן מ"מ העמידו דבריהם לפסול המאמר, וכ"כ הקרי"א דכל הפסול דמאמר דאיסורא הוא מדרבנן.

שם: עבהגרי"א קנט, כב שמבאר דאילו קוק"ע הו"ל נשואה גמורה, והשתא דדוחה לחוד אינו אלא כארוסה. ומבאר לפ"ז הא דאפילו מאמר דאיסורא מהני להפקיע האחות זקוקה ואילו השתא דדוחה לחוד לא מהני מאמר דאיסורא, כיון דנשואין אלימי טפי לאפקועי זיקה לתו"י יח,ב אף כשכנס באיסור.

חזיא למקצתה ט': לפי רש"י היינו כנ"ל דהיתרא ואיסורא, אבל לתו"י ושאר ראשונים היינו דזיקה שחלה כבר אינה נפקעת מכח מאמר, ורק כשהמאמר אסרה לפני נפילתה מונע ממנה ליפול ולא תתחיל זיקה, ול' הגמ' הוא כעין משי"כ רש"י ג,א דכל שאינה עולה לזיקת יבום אינה עולה לזיקת חליצה.

גמ' ובעיא מסירה לחופה. בתורא"ש מבאר דקנין חופה בעינן והיא חלה בביאה בע"כ, אלא הנדון אם בעינן מסירתה לחופה, שתכניס עצמה מדעתה לרשותו.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

גמ' פרחח זיקת יבמין כו': יש לבאר כמשמעות פרש"י שחל מהלך קנין חדש שלא מתורת יבום אלא ככל נשים שצריך אירוסין ונשואין, ואילו בביאת יבום חל קנין גמור כמו נשואה.

אולם המרחשת ח"ב סי"ט ענף ב סק"ז, ח, מבאר דאף קנין העראה ביבמה אם אינו גומר נשואין נמי פרחח זיקת יבמין וחלה זיקת אירוסין ונישואין, ומשמע דכל קניני יבום נמי יכול לחול בשני אופנים, א' קנין גמור בביאת יבום ב' קנין שאינו גומר כגון מאמר או ביאות גרועות, ואז צריך לקנות בחופה מדעתה ככל ונישואין.

מאמר לבית הלל: ברמ"א קסו מבאר דאחר מאמר צריך חופה, והקדן אורה מבאר דלא פרחח זיקת יבום ואם בא עליה בע"כ יקנה כנשואה, אלא דמצד התקנה שלא יכנוס בביאה אלא ככל נשים צריך לכתחילה קדושין וחופה אבל אינו מעכב. אכן במהרש"א חולק דגם לבי"ה פרחח זיקת יבום ולא יקנה בע"כ וצריך חופה, ובקרני ראם השיג ודעתו כקרי"א דמאמר לבי"ה חל על הזיקה ולא מפקיעה כלל, וכן מפורש בתורא"ש.

גמ' ואר"א הבמ"ע כגון דעבד בה מאמר. דעת רשב"א תורא"ש ומהרש"ל דהפרת נדרים אם מאמר קוק"ג לרב אמי ניתא וחזרנו מהסברא דמעיקרא השתא ארוסה כו' אלא הפר"ע שאני ומהני מאמר ככנוסה להפר, ומוכח כן להר"ן נדרים שם דלר"י זיקת יבם א' מיפר לפי שכנוסה בלי ביאה ומאמר, ה"ה במאמר קוק"ג מיפר. ודוקא בשנים לר"א בעינן מאמר לברר למי הכנוסה. וצ"ל דהטעם דהפר"ע עדיף טפי משאר דיני נשואה, דסגי להפר"ע בקנינים ולא בעינן השארות והאישות, וכ"כ הגרש"י.

ומהרש"א חולק דאין חזרה ולא יתכן הפר"ע ככנוסה במאמר אם הזיקה לא עשאתו ככנוסה, ובהכרח מיירי דגם בא בע"כ, ואם לא פרחח הו"א נשואה ומיפר, ואם פרחח לא קנאה בע"כ דבעיא חופה.

והקרי"א מפרש שהגמ' באה לפשוט נגד בעיא הראשונה דבאמת ונישואין עושה.

גמ' כל הנודרת ע"ד בעלה נודרת. בקובץ הערות סי' כו' האריך לבאר הגדר בזה.

תוד"ה כגון. א' בני אחוה פסיל ליה בניסא או בביאה. תמוה הלא איירי לר' אמי דמאמר קוק"ג, והותרה לשוק ואין בה זיקה, ואיך יהני בה ביאת אחיו או גיטו, הלא אינה יבמה, ומוכיח הגרש"ש סי' ל' דעכצ"ל דנשארה בה זיקה אף שהותרה לשוק, ולכן חל גט או ביאה לאוסרה, ושייך זיקה אף שהותרה לשוק, שההיתר נובע רק ממה שכבר אין חיוב לייבם או לחלוץ, אבל כל שלא נתייבמה או חלצה ממש עדיין יש בה זיקה.

דף ל ע"א

רש"י ד"ה היינו חזק. נבדית עיקר נשואה. יש לעיין למה יש נפק"מ מי עקרית יותר בקנינה מחבירתה, סוף סוף יש כאן שם צרה ותפטר או תאסר לכל צד כדאית ליה. ולכאורה אם הוא פטור אפשר להבין קצת דא"א שתפטר הקלושה את החזקה, כיון דיסוד הפטור דכמו דהערוה בנפילה ומפקעת זיקתה וכולך תחת זיקה אחת לכל הבית ממילא נמשך מהפקעתה שגם צרתה שעמה נפטרה, ואין חלוק בהפקעת הזיקה, ולפיכך בעינן שלא תהא גרועה ממנה,

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחי

דאס בלא"ה היא גרועה ממנה ואילו היתה חייבת ג"כ היתה המעולה עדיפה בזיקתה יותר ממנה א"כ אין היא תלויה בה, ואף כשתפטר תאמר עליה המעולה דבין כה וכה אינה שווה לה בזיקתה, אבל אם הוא חלות איסור שחל על "צרות" מאי נפק"מ.

ובאמת שגם אילו פטור הוא, מ"מ יקשה דבדרבנן שהיא בעלת מאמר לבית הלל, אין זה מיוסד על פטור אלא על איסור שגזרו כעין דאוריתא, וא"כ מה חסר לה להאסר מחמתה.

תד"ה ונאסרה. צרת אחות אשה שעה אחת. הרש"ש מדקדק בל' זו דצרת אח"א היתה ולא מצד האשת אח שיש אחרי הנאסרה. אבל שיטת תוס' בדף לב,א דצרת נאסרה פטורה אף שעכשיו היא רק אשת אח בלבד. ובפי' המשנה להרמב"ם כי שלפי שלא נתפרש במשנה להדיא דין צרתה הוא ספק אם פטורה או לא, ומספק חולצת ולא מתייבמת. ותמה הרש"ש הלא מוכח מדבריו דה"נאסרה" עצמה פטורה בודאי, וא"כ פשיטא דכשם שהיא ערוה אף צרתה פטורה.

ומבארים האחרונים (אמרי"ם ברכ"ש ס"ב ועוד) דיסוד הספק הוא בגדר נאסרה, דהלא ידוע יסוד הגרי"ח דאשת אח מפילה זו אינה ערוה לפטור מחליצה ולצרתה, דאף כשאסורה בכרת מ"מ גרעה משאר עריות, וכבר צוין בדף כ,א דזהו עיקר הפלוגתא גבי צרת איילנית שאינה רק צרת אשת אח האם פטורה או לא. ומעתה אף בנפילה שניה לא פשוט להרמב"ם שהוחמר דינה יותר, דאפשר דעדיין היא רק אשת אח כמו בנפילה זו שאיננה ערוה ליבוס, או דלמא דבנפילה שניה כבר פקע היתרה והוא ערוה כלפי אח השני שאין בכח נפילתו סיבה להחיר האיסור מהראשון.

בא"ד. וי"ל כו'. מחלקים בין נשומ"פ לגבי פטור צרי"ע לנשומ"פ לגבי נאסרה בערוה, וביאורו"ד בחי' הגרש"ש סי' יט' שהנשומ"פ פועל "מפיל" ולבסוף כשבפועל נופלת הו"א "נפילה", ולענין להחשב מקום מצוה שיחול שם צרי"ע במקום מצוה סגי בנשומ"פ דהו"א נמי מקום מצוה, אבל נאסרה חל רק כשיש את הבעיה מחמת הערוה וזאת נהיית רק בנפילה שצריכה להתייבם בפועל ואי אפשר, שערוה אינה סותרת שיהיה עליה מפיל על העתיד, שהאיסור אינו מונע זאת. ומ"מ מבאר הגרש"ש שאם הערוה הותרה אף צרתה הותרה ולא יתכן שתהיה עדיפא יותר ממנה, ורק כשאינה בנפילה לפי שמתה או נתגרשה סגי בצרותן שחלה קודם שנפרדה, ועי"ע בקובצה סי' ו' ג-סוף ח'.

והגרי"ז לשיטתו דצרי"ע הוא חלות איסור בצרה ולא מדין פטור, פי' כוונת תוס' דנשומ"פ יכול רק לאסור ולא לפטור, דפטורים הם רק בשעת חיוב היבוס בפועל, ודיני נאסרה הם בגדרי פטור ולא נאמרו אלא משעת נפילה, אבל צרי"ע חל בלי פטורים ע"י שנאסרה.

ובברכ"ש סי' ג' מבאר דאין חלק בין הערוה לצרתה או בין נאסרה לדין צרי"ע, אלא כוונתם דאם הותרה הערוה מהני זאת בין לה ובין לצרתה, והקובע הוא שעת ה"ייבמה יבא עליה". ועי' גם בסי' י"ד שמוכח מהרמב"ן במלחמות כאן לב, דהקובע הוא שעת הנפילה, דאף למ"ד נשומ"פ מ"מ לא מקרי הותרה ונאסרה, דאין הותרה לפני שעת הנפילה, שהיא היא הקובעת.

נמ' לא אדחיא מהאי ביתא. ביסוד החילוק בין אדחיא ללא אדחיא, מצינו ב' פירושים, דמפרש"י נראה שהוא מעלה בחלות הזיקה, שיכולה לחזור לזיקתה ע"י שלא נפטרה לשוק ואגב זיקת אי חלה גם לה, ובדרך אחרת י"ל שהיא סברא על חלות היתר האשת אח, דכל עוד

הערות וצינים בפרק ארבעה אחין

שמותרת לא יכול לחזור ולהתחדש ההיתר גם לב', וכ"ה ל' חזיא נמי להאי דהוא לשון ראווה ומותרת, ולא חיוב ופטור. ועי' ריטבי"א מא, א גבי הותרה ונאסרה דסי"ל דתחזור להיתרה רק בלא אדחיא והיה אח אחר, אבל באדחיא גם הותרה ונאסרה אסורה, ומבאר דהחלוק קיים להאמת גבי הותרה בשעת הנפילה ונאסרה, וקצת משמע בלשונו דהחלוק בחזרת ההיתר ולא בהתחדשות הזיקה.

התוסי' כז, ב נקטו כע"ז דאחוי"ז שחולצת למרות איסורה, נחשבת לא אדחיא גם באח אחד בלבד, דסוף סוף לא נפטרה לשוק, ולכאורה אם זהו דין בהתחדשות הזיקה ניתא, דאף מה שחייבת מדאוריתא הוא נחשב שלא נפטרה לשוק, כמו מאח לאחיו שמתני. אבל אם הוא מעלה בהיתר, כאן אין היתר לאף אח, וכ"כ דהחליצה מחייבת שאינה ערוה לחליצה דלא תפסי קדושין, מהיכי תיתי כן הלא יתכן דמדברבן פטורה לגמרי, ורק זיקה דמדאוריתא נשארה עליה, ומדרבנן אין לה היתר, וכ"כ דפשוט לגמ' דהוא כשניות דרבנן דזקוקה אף מדרבנן כדאי' כתב, אי"כ מהיכי תיתי דבאמת יש נאסרה מדרב, הלא רב לא איירי בחייבי לאוין ושניות, שאולי בהן אין נאסרה גם אם דאוריתא הוא, כיון דתפסי קדושין ואינה אשת אח דעריית.

גמ' חיבא דאחוי"א בנפילה ראשונה. החלוק בין נפילה זו לנפילה שניה, דבנפילתה מאח זה שייך שתחזור לזיקתה ויותר עי"ז האשת אח כבתחילה אילו נזקקה מהתחלה, אבל כשלא נזקקה כל הנפילה הראשונה ולא הותר אליו האש"א הראשון לא יוכל המפיל השני לחתיר לו אש"א הראשון שלא נופל ליבוס מצידו, וקמ"ל שאף בנפילה זו יש דין נאסרה, ובקובח"ע א, ב מבאר דזהו הלכה על התחדשות הזיקה דכיון שלא נזקקה בתחילת הנפילה שוב לא תתחדש זיקתה. ולפי"ז דין נאסרה בנפילה שניה הוא בודאי הלכה נפרדת מדין נאסרה בנפילה זו, דבנפילה שניה תו לא שייך לומר שהזיקה לא תתחדש דהלא נופלת מהשני [ובלי דין נאסרה הלא מותר לו כמ"ש בקובח"ע שם או כרש"י כ, א דשלישי מכח שני הוא בא או כהתוסי' דפקע אש"א, והיינו כיון דהמייבס קם תחתיו של המת ממילא מקבל דרכו את היתר האש"א שבא לו מהראשון] ובהכרח דהוא הלכה דהאש"א נאסר כ"כ שאין לו היתר. ועכ"ז בנפילה זו הוא דין אחר שלא מצד חסרון היתר, דאדרבה לולא מניעת התחדשות הזיקה היה מתחדש גם היתר האשת אח ולא היה נאסר כערוה. וכ"כ גם בבכ"י ש"ב דהם שתי הלכות, ונפק"מ דבחיבי עשה נהי דכי ריב"ש דיש נאסרה שאם הותרה בנפילה זו תו לא תתיבס, מ"מ בנפילה שניה מותרת לגמרי כיון דרק לא נתחדשה בה זיקת יבוס אבל כיון שחולצת אינה ערוה ליבוס.

אכן כ"ז קשה שיהיו שתי הלכות דאליבא דאמת א"א ללמוד זמ"ז, ובגמ' משמע דהוא רק צריכותא אבל הם הלכה שווה ששייך ללמד זמ"ז, ולפי"ז מ"ל דגם בנפילה ראשונה הוא חלות איסור באשת אח שנעשה כאש"א שיש לו בנים שלא הותר ליבוס, וכ"כ בשערי הגרש"ר. ובמאורח"ד דהקובע לחלות היתר האש"א ליבוס הוא שעת נפילה, וכשלא הותר אז, א"א שיתחדש היתר אח"כ. וכזה יש דרגה נוספת דכשפטורה לגמרי חל בו חומר יותר ממה שהיה מחיים, וחומר יותר מאש"א של חיבי לאוין להפרי"ד שלא הותר מסיבה צדדית, דכשהגורם הוא פטור ערוה נהיית כאש"א דאיילונית שהיא ערוה גמורה גם בנפילה זו, דאינה בפרשה כלל, וגם להגרי"ח דבכל נפילה זו אינה ערוה מ"מ אש"א שיש לו פטור גרע, וממילא בנפילה שניה נשארת ערוה, נמצא דדין נאסרה דנפילה שניה מחמיר דינה גם לנפילה זו דפוטרת צרה.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

אכן לדי תוסי ריש מכלתין ב"א דכל דין נאסרה עולמית בנפילה זו הוא משום דרכי נעם, מוכרח דהוא כלל על חלות הפטור דנפטרה לעולם ולא תתחדש הזיקה, ולפי"ז הוא גדר על הפקעתה מהייבום דכל כך פטורה כאילו יש לו בנים דאינה יבמה כלל.

דש"י ד"ה טעמא בשלמא כ"י. לשיטת רש"י לרב אשי י"ל דחל הזיקה אליו רק מחמת שכנס לבסוף ועי"ז לזקח את הזיקה מאחיו שלא ייבמו, ולפיכך בחיי אחיו אין איסור שהערוה תחת זיקת אחיו החי דכשכונס מברר שאין זיקה אלא רק אליו. אולם משמעות תוסי אף לרב אשי לבח"י דאף במת ולא כנס יש זיקה אליו ואסורה הנכרית מכח שהיתה בזיקתו עם הערוה, וכן הוא שיטת רש"י להלן ברבא דאף מת ולא כנס ולא גירש הויא זיקה ממנו ומפילתן לשתיהן יחד והיון צרות ובוזה תמה הרשבי"א שהלא כשחי מותר לייבם וכמ"ש תוסי עצמן, ומפני שלקח הזיקה ממי שלא ייבם וכנ"ל ומ"ש שבמת גרע, וצ"ל כמ"ש האחרונים כע"ז לעיל י"ט, א גבי זיקה ככונסה דכשמת ואינו מייבם אינו חסרון במה שאינו מייבם דאולי אם היה חי היה מייבם, ורק כשחי ועומד ואינו מייבם מתברר שהזיקה לא אליו אלא אל המייבם.

ורש"י שלא פירש כהתוסי ס"ל דיש מחלוקת בין רב אשי לרבא ומה דרבא אוסר רב אשי מתיר כיון דלא כנס, אבל תוסי פרשו כבעל המאור דרב אשי מחמיר כחומרי רב נחמן ורבא, דגם נשואין מפילין ובמת כנס וגירש אסור וה"ה גירש וכנס מכח זיקה אסור, ואף בלא גירש ולא כנס כרבא אסור.

תו"ד"ה גירש. בזקוקה לו משעה שנשאת לאחיו כ"י. דבריהם תמוהים מאד איך יהיה זיקה בשעת נשואי אחיו הלא יש עליו אז איסור ערוה דאשת איש ואשת אח החי, ולא שייך שתהא לו בה אישות דזיקה.

דף ל ע"ב

שיטת הר"י דלרבא מיירי בכנס לבסוף ורק מפני כך היתה הזיקה אליו למפרע, אולם אסורה אף בגירש ואח"כ מת, אף דבעלמא מיתה מפלת ובגירש מותרת הצרה, מ"מ הכא גזרו, דבעלמא אינה במקום מצוה לפני מיתה, אבל כאן שהיא במקום מצוה מצד הראשון שזוקקה לייבום, מצטרף הזיקה לבעל הערוה החי עם הנפילה מהראשון להקרא שהיא בסך הכל במקום מצוה ונחשבת צרי"ע גמורה.

משנה בפרש"י ד"ה כתב. כת"י בלא עדים מילתא היא. ע"י בדי' תוסי לא, ב בדן כת"י בקדושין אם יש לכת"י תורת שטר המעיד או לא, ומ"ל רש"י כאן משמע דשטר הוא ולא רק הודאת בעל דין, ונפק"מ דאינו יכול לטעון פרעתי, דהו"ל מלוה בשטר וע"י שעורי הגרש"י.

חזקה דרבא: חידש רבה דכשם שיש תורת חזקה דמעיקרא על מה שהוחזק ונהגנו עד היום כך יש חזקה כלפי מה שעתיד להיות מכח מה שאחזנו כך כל הזמן שלכך הוא עומד להיות במצב שיבא לפנינו. ולכן כיון שאילו תפול ליבום יש היום את הסיבה שתפטר מחמת הערוה וחל בה היום הסיבה להיות צרת ערוה על מחר, יש בוזה תורת חזקה שאחזנו כך, וכשנדון בספקות יש חזקה שצריכה להיות פטורה ומותרת לשוק.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

ומקשים תוסי' סתירה מספק דרוסה שהולכין להחמיר ולא נאמר שיש חזקה מעיקרא שתהיה מותרת אם תעשה בה שחיטה הוגנת ותהיה לה סיבה גמורה להיות מותרת בלי איסור טריפה, שהלא ברור שולדה שלימה או מחמת רוב בהמות כשירות [זהו מחלוקת ברשב"א חולין יא,א] אחזנו שהיא בפשטות כשירה ושלימה ולא טריפה [כפי שכך הדין לגבי ספק טריפה שמתעורר לאחר שחיטה, דכל הנדון בתוסי' כשהתעורר הספק מחיים].

והנה יש שני אופנים להקשות קושייתם, ומדוקדק בתוסי' וראשונים ששאלו בבי' דרכים שתוסי' מקשים על עצם ההבנה שיש חזקה דרבה להתיר בעתיד כשמנגד יש הנהגה הפוכה לאיסור, דמחיים היא בהנהגת איסור, בין באשת איש שאסורה, ובין בבהמה שאסורה מחמת אבר מן החי או אינו זבוח, שמ"מ איך שייך לבנות החזקה דרבה שאוחזים עליה את ההיתר העתידי, הלא נגד זה יש ההנהגה לאיסור היום, שאף שאין בה חזקת איסור על העתיד שהוא איסור אחר [ואין מחזיקין מאיסור לאיסור] מ"מ לא תהיה חזקה להתיר, היינו שזה סותר את רעיון ושורש החזקה דרבה, ועיי' בשערי ישר שער החזקות פ"ט.

אבל הראשונים הקשו בנוסח אחר, דיש חזקה לאיסור ומחזיקים מאיסור אשת איש לאיסור יבמה לשוק לומר שזקוקה ליבום, ונהי דאם אין קשר בין האיסורים לא נחזיק מאיסור לאיסור, מ"מ אישות המת היא סיבת שני האיסורים, ולכן יש חזקה לאיסור נגד חזקה דרבה להתיר, ועי' קוה"ע כתב. ובזה האריכו האחרונים לדון האם מחזיקים מאיסור לאיסור, עי' שב שמעתא ש"ה מפרק א' ואילך, וגם להלכה הוא מו"מ ביו"ד סי' נ' בדרכי משה ובש"ך סק"ב, האם זו מחלוקת בין רבה לאביי אם בכ"ה אין מחזיקים מאלי"א [או שאביי חולק רק לחומרא בחליצה וסובר שלא לסמוך על חזקת היתר], והאם בכלל מחזיקים מאלי"א כשאין חזקה דרבה להתיר.

עוד הקשה הגרש"ש וחזו"א נחזיק מאשת איש לאשת אח ותאסר ליבום בתורת צרי"ע. ובזה י"ל דאין מחזיקים מאלי"א אא"כ יש שייכות בין שני האיסורים שנגרמים מאותו מצב האוסר, ומאותו מציאות האוסרת, ולכן אישות האח גורמת שם אשת אח רק על אחיו ואילו בתורת אשת איש היא על כל העולם וכן יבמה לשוק היא על כולם כא"א, לכן יש שייכות בין הא"א ליבמה לשוק ולא כלפי האשת אח.

תוד"ה אשה זו. וי"ל דמוקמינן וכו'. הרמב"ן חולק דאין אומרין דהצרה בתולדה מהערוה תהא בחזקת צרת ערוה, אלא בכ"ה ספק הוא, ועי' קוה"ע כז,ג.

דף לא ע"א

תוד"ה נבל. מבואר דהקשו למה היא בחזקת שתבא ליפול ליבום ולא נאמר להיפך דעומדת להתחייב עד כמה שתקדים מיתת הערוה את מיתת הבעל, [ובמשנתנו נוחא דמיתת הבעל לפנינו ואין נידון עליה מתי היתה] ותיצרצו שישוד חזקות הוא להחזיק שלא יהיה שינוי, ולכן החזקה מתנגדת לשינוי היותר גדול, וכיון דמיתת הבעל גורמת דין יותר ממיתת הערוה שרק גורמת דין בעתיד לכשימות הבעל, ולפיכך הנידון נגד כח מיתת הבעל שבאה לשנות דינה, ולא כלפי מיתת הערוה שלא כ"כ תשנה דיניה.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

והנה בשמעתתא ה, ט מקשה בענין אחר למה לא תהא חזקת חיים של הבעל אומרת לנו שמת כמה שמאחר יותר ונמצא שנתאחרה מיתתו לאחר מיתת הערוה וממילא מחויבת ביבוס נד חזקת היתר ליבוס משום חזקה דרבה. ומייסד נוכח"ע יעוין שם ציור של התבואות שור בעיני טריפה] שחזקת הדין עדיפא על חזקת המציאות דמעיקרא, ולא ביאר למה, ויתכן דהטעם דחזקה עם ריעותא שכל כחה לתלות שהשינוי יחיה מאוחר כמה שנוכל לתלות, זו חזקה גריעא טפי מחזקה שבאה להכריע שלא נוציאנה כלל מחזקתה, ולפיכך מכרעת חזקת היתר יותר מחזקת חי.

תרי ותרי ספיקא דאורייתא או דרבנן: בשו"ת רעק"א קל"י מבאר דנחלקו האם חזקה דבאה להכריע אינה עדיפה יותר מכל בירור שאינו שוקל כלום לעומת כח עדות, ולכן לא מעלה ולא מוריד, או דחזקה הלא אינה בירור המציאות שהרי לא ראינו כלום ואעפ"כ גזח"כ לנהוג כפי הוראת החזקה, וזאת נוכל להכריע בתורת הנהגה גם במקום עדות, ולפיכך מדאורייתא מהניא חזקה, רק מרבנן החמירו שלא לסמוך על חזקה לחומר הספק, ובממונות שלא שייך להחמיר, דחומרא להאי הוא קולא להאי, בזה לא תקנו כלום ואוקמיה אדינא, ולפיכך בבר שטיא מהניא ליה חזקת מרא קמא. ועי"ע בקובץ הערות כז, ב.

ספק קדושין בכת אחת: לפרש"י מייירי במכחישין זה את זה, והרשב"א חולק דאף ספק לא הוי כיון דע"א בהכחשה הוא, ומחלוקת ראשונים היא כמבאר במחנה אפרים אם כמו דליתא או כמו דאיתא. ועי' תוס' כתובות כג, א. והרשב"א מפרש שנסתפקו העדים במה שראו, ובבית הלוי ח"ג ט"ז מאריך בדי' תשובות מיימוני והרמ"א אהע"ז ל' דאינם עדי קיום כשמשופקים אם ראו קדושין.

תד"ה בכת: עיקר המו"מ לתוס' בפי"א הוא דאין סיבה להחמיר בכת אחת שלא להקל כהחזקה, אלא מטעם גזירה אטו תו"ת, ולפיכך אם תו"ת ספק דרבנן מחמת דיש חזקה להיתר מדאורייתא, וממילא דהמשנה בגיטין וכאן מיירי בתו"ת, ובכת אחת אף מדרבנן מותר מכח החזקה, כיון דנגד דברי ע"א לא החמירו שלא לסמוך על חזקה, או דלמא להיפך דתו"ת ספק דאורייתא, ובכת אחת יש חזקה אבל מדרבנן החמירו אטו תו"ת לחלוץ.

ולפירוש שני עיקר המו"מ אם פשיטא הדין דשני כיתות או לא, ועי' תו"י.

דף לא ע"ב

כתב יד בקדושין: התוס' מסופקים אם מועיל כתי"י בקדושין, ובקרבן נתנאל ברא"ש מבאר שהוא מחלוקת ראשונים אם מהני לקיומי דבר שבערוה, והריטב"א והרשב"א פוסלים וביאר בחי' הגר"ח שהוא מחסרון עדים לקיומי, שהרי לאשווי שטרא מהני כמו בעלמא וכן בגט כי תוס' גיטין ג, ב דכתיב וכתב ונתן גזח"כ דסגי בכת"י גם לקיומי, אבל אין גזח"כ זו על קדושין, והרא"ש מכשיר בדאי דס"ל דמקיש הויה לציאה דקדושין כשר כמו גט, והתוס' מסופקים בזה.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

והנה רש"י במשנה נוקט דכת"י "מילתא היא" מוכח מדמהני לגבות מבני חורין, וה' המגיד בפ"ד ממלו"ל נוקט דהוי תורת שטר דאינו יכול לטעון פרעתי, וזהו כונת רש"י דמלתא היא בגדדי שטרות, ולכן גם בגט מהני בתורת שטר שיעיד על הגירושין.

מפי כתבם: דעת בעל המאור כאן דבכל השטרות היה צריך להיות פסול מפי כתבו והא דק"ל דכשרים ונחקרה עדותן בב"ד, היינו מפני שהוא מפי כתבו ולא מפי כתבם, והאחרונים בארוהו על דרך שיטת התוס' בכתובות כ, א דדעת המתחייב היא מכשירה את השטר טפי מכל שולח עדותו לב"ד, דאין זה רק תנאי להכשיר עדות בכתב, אלא זהו כח עדות אחר, שהמתחייב מכניס דעתו להודות ולחייב עצמו לתוך השטר וזה נהיה מכח ראיית חתימת העדים, כמו למ"ד עדי מסירה שהראיה על מסירת השטר לראיה נגדו היא עושה כח השטר, ה"ה חתימות העדים אינם מספרות המעשה גופו, אלא מאשרות את הודאת המתחייב. וראיות כאלה לאשווי שטרא חוכשרו בתורה, ואין זו הגדה ממש.

ובקצוה"ח כח, מסכם כל השיטות בראשונים אימתי הוי מפי כתבם או לא, ועקה"י סכ"ד.

תד"ה דחזו. אלא שמא יעידו כו' כאלו הם זוכרים. בברכת שמואל סי' טו' תמה בשם הגר"ח הלא זהו פסול משום שקר ולא משום מפי כתבם, דגם אילו כשר מפ"כ הלא שקרו לומר שזוכרים ובאמת סמכו על השטר ולא זוכרים המעשה. ובקובד"ע כו, ח כ' דל' הגמ' לאו דוקא.

תד"ה להצלה דידה: לדעת רש"י יוצא דלפני תקנת זמן יש כאן ספק שלא נעמיד על חזקת אשת איש לאחר זמן הגט, ורק מכח תקנת זמן יש ספק שנעמידנה על חזקת אשת איש ונהרגנה, וצ"ב למה, ויש בזה יישובים בפני יהושע גיטין שם ובאבני מילואים, אך מ"ל לולא דבריהם דחדש רש"י שאם מותר לחתום על גט בלי זמן, יש עדות על זמן הגט אע"פ שלא ידוע לנו היום מה מעידים מ"מ הם כללו בעדותם עדות על הזמן, וכשיש עדות על זמן הגירושין ואנו איננו יודעים מה מעידים א"א להעמיד על חזקת אשת איש נגד דברי העדים, ורק לאחר תקנת זמן שאסור להעיד בלי זמן, בהכרח שלא העידו על הזמן שהרי חייבים לפרשו כדי להעיד עליו, ואין כאן גדר עדות על הזמן כלל, ויש חזקה המבררת שתולין הגירושין כמה שמאחר טפי, שאין זה נגד עדים.

גמ' ואי זיקת ב' יבמין דאורייתא חליצה גמי כו'. משמע דמשכח"ל פטור זה אליבא דמ"ד מאמר דאורייתא וכי"פ תו"י דהיינו לבית שמאי. ומקשה החזו"א דלהרשב"א דהותרה ונאסרה לא תחזור לזיקתה אין כאן זיקה מהראשון כיון שנאסרה על השלישי מחמת השני כשהיה אשת אח החי, ופקעה זיקתו ואינה זקוקה יותר אלא מהשני ולא מהראשון, ועי' קה"י סי' כח' שמחדש דאף לולא זיקת יבום שייך פטור אשת ב"מ.

גמ' שטא יאמרו ב' יבמות הבאות מבית אחד מתיבמות. העולם תמה למה הוא רק שמא יאמרו ואין כאן באמת איסור מצד ב' יבמות מבית אחד. ועי' ח"י הגר"יט ובאבי עזרי חמישאה פ"ו מיבום הטי"ז דמדינא אין כאן נפילה מהשני אלא רק מהראשון, דמיתת השני שקלא לקנין מאמרו כשם שגט למאמרו שקיל למאמרו וחזרה לזיקתה מהראשון לחוד, אלא דאינשי יטעו לומר דמפילה ליבום ונראית כיבמה מבי בתים.

הערות וציורים בפרק ארבעה אחין

וע' שעורי הגרשייר קסד' שמקשה להאומרים דמאמר אינו אוסר מדין אשת אח [ע' לעיל כט,א] אייכ הויה שלא במקום מצוה דהא לב"ש כשלא חל איסור אשייא מדין אחתעייא הויה שלבימ, ואף לב"ה חשיבא במקו"מ כיון דמתלא תלי איסור השני, אבל בדליכא אשייא מודו.

דף לב ע"א

אשת שני מתים במאמר: לכאורה אם מאמר הויה אישות מדרבנן ומפיל ליבום, אם תהיה אשת אח שיש לו בנים תאסר לגמרי, ומצינו כעין זה בשלטי הגבורים דף ח ע"ב ברי"ף דמחמת יש זיקה תאסר אם מת אחד מהם ויש לו בנים, כמו דזיקה הויה אישות לאסור מצד צרת ערוה לעיל כ,א. וכ"ש מאמר דיאסור מצד אשת אח שאין לו היתר כשאינו מפיל ליבום.

אכן י"ל דזיקה אינה אישות עד כמה שאינה מפילה ליבום, דכל גדר האישות של זיקה הוא רק כלפי יבום, להפיל וכן לעשות צרות, וממילא גם לאסור קרובותיה עד כמה שהיא אשתו בשעת הזיקה, אבל אם אין צורך באישות זו ליבום אין ממנה כלום, ועי' בזה בקרן אורה ל,א.

ולענין אח שיש לו בנים, יש לעיין עוד למה לא תהא מותרת מכח מיתת הבעל כמו שגט למאמרו שקיל למאמרו לגמרי והותרה ממנו, ה"ה מיתת היבם בעל המאמר שקיל לכה מאמרו לגמרי ומותרת להם, ואף כשיש לו בנים לא תאסר לאחר מיתתו שהתירה, ובחי הגרנייט דן בזה דמה"ט אינה באמת אשת השני ואין זו יבמה מבי בתים, אלא רק נראית כך ושמה יאמרו כו' אסרוה, וכ"כ באבי עזרי דכמו דליכא גרושת אחיו כשנתן גט למאמרו (ועי' תו"ק) ה"ה דאינה אישות להפיל ליבום.

תוד"ה ונזירה. לא רצו להחמיר גם בצרתה. לכאורה צ"ב כיון דבדאורייתא אשת שני מתים הויה ערוה דאשת אח וצרתה צרת ערוה כדאי בתוסי י,א וממילא בדרבנן כשגורו עליה שהיא מכח מאמר כאשת שני מתים אטו דאורייתא הויה כערוה דרבנן וצרתה צרת ערוה מדרבנן, ולמה לא היה גזירה גם על הצרה. וצי"ל דכאן גם מדרבנן אינה ממש ערוה, אלא רק גורו עליה אטו אשת שני מתים, דהכא במאמר באמת אינו כשתי נפילות שתאסר, ולכן אינה מדרבנן כערוה לפטור ולאסור צרתה ממילא.

גמ' ותתיבם יבומי. בקובץ הערות סי' ג, יד, הבין דקושית הגמ' כפשוטו דיהיה אפשר ליבם, ודן דמוכח מכאן דאע"ג דכשאין אחתעייא הלא מ"מ חפצא דערוה איכא ולא תפסו קדושין, מ"מ קנין יבום אינו נפקע מכח ערוה אחי"כ הוא באיסור, ולא כשהוא בחיתר ואין חלות איסור אחו"א. ובאחיעזר אחע"ז ג' כ"כ בגוסס אחר. וזהו פלא היאך סד"א דשייך יבום ממש, והלא היבום לא יבוא לעולם דהרי עד כמה שיש תורת יבום לפי מה שאין פטור, הלא פקע אשת אח מדין נעשית כאשתו, וממילא חייב לתפוס האחות אשה, והרי זה באין כאחד, ולא יתפוס היבום לעולם כיון שעם היבום יחול ערות אחות אשה שסותרו ומפקיעו.

ובברכת שמואל סימן ט' דן דלא היה הו"א שתתיבם דודאי חל דין ערוה למנוע תפיסת היבום גם כשאחתעייא, אולם הוקשה לגמ' דכיון דלא חל איסורה נפק"מ לחליצה דלא נפטרה היא עצמה וכן נפק"מ שלא תפטור הצרה. ומשני דבכה האחו"א דמתלא תלי לעשותה כאשת אח דעריה דחשיבא ערוה גמורה כאשייא דאילונית וכמ"ש תוס'.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

שם: יש להעיר דיש כאן שתי בחינות לגלגל חוזר שיחול האחוי"א כשיפקע האשת את, אי מצד היתר הנפילה, דמיד שהותרה ליבום כשנפלה יבוא האחוי"א לחול וכך משמע בחי מרן רי"ז הלוי, ובזה יש לעיין אולי אשת אח הוא דחוייה ולא הותרה ועי' להלן לג, א ממחרש"ל דדחוייה אינו מאפשר לשני לחול דעדיין לא הותר לגמרי, אופן בי יתכן דמכת היתר היבום עצמו יהיה לגלגל חוזר כיון שביבום נעשית כאשתו ופקע אשת אח לגמרי ואז ימצא מקום לחול. אך לפי"ז לא יתכן להחשיב צרתה כצרת אחוי"א כיון שכיום באמת אין כאן יבום ולא עומד אחוי"א לחול בפועל, ואינו כמי שחל.

שם: כל הראשונים לעיל יג, ב הקשו מדנפשיהו לבית שמאי דאחעי"א ולא חל האחוי"א למה ערוה גופא לא מתייבמת, ותרצו דמתלא תלי האחוי"א אם יפקע האשת אח ואי"א ליבם, ותמחו האחרונים מה הקשו הראשונים ולא הזכירו דאלו דברי הסוגיא כאן. ויש לדקדק בכל הראשונים דלא סיימו תירוצם דלפיכך לא פקע האשת אח, ואילו בגמ' זהו סוף התירוץ, ויתכן עפ"י לפרש דגמ' דידן לא דנה על קושית הראשונים דנייבם בפועל, אלא זה קושיא נפרדת שעליה דיברו הראשונים, אבל הגמ' רק דנה לדברי ר"ש דאחעי"א וחייב משום אשת אח, למה חייב על אש"א ולא משום אחוי"א, דהלא האש"א צריך לפקוע מכח הייבום, ונהי דבפועל אי"א ליבם מכח האחוי"א נימא דהוא באמת חל, אבל האש"א פקע [וראה באו"ש דס"ל דבאמת לבייש כך הוא דפקע אש"א וחל אחוי"א ובחי מרן רי"ז הלוי חולק עליו], ונפק"מ דצריך להתרות וכן שההעלם יהיה כלפי אחוי"א, ובבביתא תני משום אשת אח. ומשני דמכת תלית האחוי"א פטורה כ"כ דלא פקע האשת אח, וזהו יסוד חדש בענין היתר אשת אח מתי לא חל ההיתר.

ובאמת הפרשת דרכים יצא לדון אף בחייבי עשה שאין יבום בפועל יהיה כרת של אשת אח, וי"ל דאולי כשחולצת עדיין יש נפק"מ להיתר האשת אח ואינו היתר שלא לצורך. אולם מאידך בקובצה"ה, ט-א נוקט דלהרמב"ן דבעלת תנאי פטורה מחליצה מ"מ הותר האשת אח גם בלי שזקוקה בפועל, דבלא פטור ערוה מותר האשת אח מצד עצם שם יבמה שנפלה ליבום, ולפי"ז בחכר דהא דהכא לא פקע אש"א הוא מכח דין ערות אחוי"א דתלי עלה, ונחשבת חפצא דערוה בין לתפיסת קדושין ובין לפטור מיבום.

גמ' אחות אשה מתלא תלי: משמעות רש"י דהפוטור מיבום הוא האחות אשה, רק כיון דנפטרה ממילא חוזר האשת אח, אבל בתוסי משמע דהאוסר והפוטור הוא האשת אח דלא פקע, וכל תועלת האחות אשה לגרום דהאשת אח ישאר באיסורו ויהיה כערוה ליבום ולפטור אף צרתה. ועי' באפיקי ים סימן ז' שנוקט שנחלקו רש"י ותוסי האם האשת אח דלא פקע בפועל יכול לפטור בתורת שהיא אסורה ליבום, ומבאר מחלוקתם האם עכ"פ יהיה דחוייה מדין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת דאשת אח ביבום, והיינו דנהי שלא הותר האשת אח כמו בעלמא כיון שאינו לצורך יבום [דבלא"ה האחוי"א מפרע לייבם] האם עכ"פ שייך מדין דחייה ליבם אף שיש אשת אח. והביא דברי הגדול ממינסק והגרנ"ע דלא יהיה דחוייה.

אולם בחי מרן רי"ז הלוי מבאר דלא נחלקו ולכ"ע היא עצמה נפטרת משום אחוי"א, אבל לפטור צרתה בעינן לאש"א, דלאסור צרה בעינן ערוה בפועל ולא דמתלא לחוד, וכל ד' תוסי וסבו על פטור צרתה בלבד.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

תודי"ה לא מקע. כמו איילונות. בבית מאיר מקשה הלא קי"ל דצרת אילונות מותרת, ופי' דכוונתם לרב אסי דאוסרה וסי"ל דהויא ערות אשת אח גמורה הראויה לפטור צרה ועי' בריטבי"א כ"א דמבאר דאין פליגן אדרי' אסי בהכי דאינה ערוה, ולפי"ז יש לדון למה באמת אינה חד איסורא כלפי עצמה לדונה דאינה כערות אחו"י לפטור צרה, ובאמת הגר"ח נקט דאשת אח זו אינה ערוה ועי' אמרי"ם, וגם הגר"י כי דבאמת אין כאן אלא גלגל החוזר בחלות איסור האשת אח, ואין כאן ביסודה ערוה ליבוס בדין האש"י, ומה"ט לבית שמאי לא פטרה צרה, וצי"ב לביה מ"ט פוטרת.

אבל בברכת שמואל סי' ה' נקט דהגר"ח לא מיירי אלא במעוברת ובעלת תנאי דאינם פטורות, אבל לבתר דהמתלא תליא דאחוי"א גורם לה להפטר אף מחליצה הוי"ל אשת אח שנפטרה מהפרשה וכעורה גמורה.

סת"ח אין אסור חל על איסור

דנו האחרונים אם רק העונשין לא חל, או גם האזהרה לא חלה, ותלוי בהבנת הגמ' דלקוברו בין רשעים גמורים נחשב שעובר בשניהם, [ועי' אחיעזר סי' ג' שתולה זאת בפלגותא דבית שמאי ובי"ה אם יש אשת אח להחשב במקום מצוה] דהפמ"ג בפתיחה לחל פסח חייב פ"א אות טז' נקט דיש שני איסורים ממש ורק לגבי עונש אינו חל, אבל בחי' הגרשי"ש לעדרים סי' א' ובאבי עזרי שבעות פ"ה ובקובץ הערות סי' ל' סק"ח מבארים דאין אפילו איסור ואזהרה בפועל מחמת השני אלא רק יש כאן חפצא דאיסורא, דסיבת האיסור קיימת, ואף בזה סגי לחיבו בעונש חמור, וכך מסתבר, דאי נימא דאיסור חל מ"ט עונש לא יחול, דהלא עיקר החסרון דאאחעי"א הוא דאי"א להזהיר על דבר שבין כה וכה אסור, אין תוקף לאזהרה מלעשות כן, ואם האיסור חל בכל זאת למה לא יהיה עונש.

והנה יש לדון להאומרים דרק לעונש לא חל [וראה להלן סוף ע"א משנית בזה], מה הגדר באיסור עשה שיבוא לחול על איסור לאו, האם חל לגמרי או דאינו חל, דלכאורה מה הנפק"מ בו אם יחול או לא, הלא אף אם נדון שאאחעי"א הלא אסור, ולעונשין אין נדון בעשה, ואי"כ מה יש כאן שלא יחול, ונפק"מ לבעולה לכהן גדול, דכשנשאת כבר היתה אשת איש מהקדושין ובא עשה דבעולה לחול על אשת איש, דאם חל, יקשה כקושית פורת יוסף להפמ"ג לקמן נ"א, איך יחול אלמנה מן הנשואין על בעולה, וייעב דהבעולה לא חל עד האלמנות כיון דיש אשת איש, ואי נימא דעשה חל לגמרי ואין בו מה שלא יחול, הדרא קושיא.

ובאופן הפוך שבא לאו לחול על איסור עשה מפורש בתוס' שבעות כד', דנבלה לא יחול על עשה דאינו זבח משום אאחעי"א, ועקה"י סי' לא' שנקט דלהפמ"ג אינו מובן אלא הוא מחלוקת בין השיטות שם, דאם רק לעונשין אינו חל, כשאין עונש על הראשון לא ימנע את השני מלחול לעונשין, אך מסברא אינו מוכרח, די"ל דכשבפועל מוזהר אין מקום לאזהרה.

הערות וציורים בפרק ארבעה אחין

דף לב ע"ב

גמ' ואח"כ נשא מת דהויא איסור מוסיף. בחזו"א מבאר דדנים החפצא דאיסורא על גוף האשה שהיא הערוה, ולא לפי גופי האנשים שנאסרים, דאל"ה הלא כלפי האשה הוא להיפך דבאחוי"א על אשי"א הויא מוסיף ואשי"א על אחוי"א הוי כולל, ועיי' בנודע ביהודה תנינא או"ח כ"ב ב"ד הריב"ן מכות כ"ב, דמפרש להיפך. ולפי"ז תמה החזו"א לקמן ל"ד, למה בעינן גם כלפי הנשים שיהיה בבת אחת הלא סגי דחל לאנשים בבת אחת, וזה יקבע ממילא גם עליהם.

ויש לחלק דבבת אחת צריך להיות בפועל, ורק ההתייחסות, למדוד ההוספת איסור בדרך כולל או מוסיף מודדין בחפצא דערות באשה, והחזו"א כפי הנראה נקט דזה כלל דכל מקום שהוא מוזהר היא מוזהרת, שהוא קובע אם יחול האיסור והיא ממילא נגדרת לפי כללי האיסור של האיש.

נגד מוסיף: בחזו"א מסתפק להמבואר בכריתות י"ב, דבעינן בפועל שיוסיף לאנשים, איך הדין אם מעיקרא בשעת קדושין לא היה איש שיאסר מצד המוסיף, ולאחר זמן נולד האיש האם יחול מעתה או דבעינן מעיקרא בשעת הקדושין, וכעיי"ז חוקר הפמ"ג בגינת ורדים כלל ס"ד.

ובפרט יוסף להפמ"ג כאן חוקר באופן הפוך, כשהיה מוסיף מעיקרא ואח"כ בטל, האם כיון דחל תו לא פקע או דאין זו מעלה ומיד כשאין התוספת חזר להיות אאח"כ, ודייק כך מדי' תוס' סנהדרין פ"א, א.

גמ' לקוברו בין רשעים גמורים: לכאורה לא מצינו כן בשאר מי שעובר כמה עבירות שמייחדין לו מקום קבורה לפי מספר רשעיותיו, אלא דהוא עונש מיוחד על רשעות זו שעובר על דבר חמור שיש בו שני איסורים כאחד. ועי' בהגרי"א או"ח קכ"ב, על מי שמבטל מצוה שיש בה שלש עשיין הוי נמי כה"ג דלקוברו ביר"ג, ומשמע דחומר מיוחד הוא כשבמעשה אחד נכלל כמה לאוין או עשיין אע"פ שאינם שתי שמות נפרדים. אבל בתו"י משמע דתלוי תמיד במספר רשעיותיו אפילו מכמה מעשים וכך פי' רשעים חמורים היינו כמותו.

והנה לר"ש אינו נקבר ביר"ג, ובפשוטו נחלקו האם באמת יש חומר באיסור השני למרות שלא חל ואינו נענש עליו, דלר"ש השני אינו כלום, ולר' יוסי חל קצת או דסגי בחפצא דאיסורא לחושבו חמור, אבל בבית הלוי ח"א מדי' דן דאולי רק לגבי קבורה נחלקו ומודה ר"ש דיש חפצא דאיסורא כמו לר"י.

תודיה איסור. ומיהו אד"י. בתו"י מבארים דמחלוקת האמוראים אם לר' יוסי חייב שתיים בכלל או לא, תלוי אם לחוביך מאשת איש ונעשית חמותו דחייב רק משום א"א, ואף דחמותו הויא כולל לשאר קרובות שחלו עמה, דהנדון אם כולל משתי שמות הויא כולל או לא. והראשונים הזכירו עוד אופן, דאם אין קרובות אחרות בפועל לא נהיה כאן כולל, ואין לומר מגו דחל על הנוספות יחול על הראשונה, ומי"ד דאינו חל משום דאף בזה מקרי כולל. ומצינו ברמב"ם לגבי מוסיף דס"ל דבעינן מוסיף בפועל, ובקובץ הערות סו"י"ס ל"ב דן דיש שני דיני מוסיף, דיש מוסיף מתורת "חמור" כגון זונה לכהן דהויא מוסיף כיון דיש שם זנות

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

בישראל בסוטה, אף שאינו חל בזו בפועל, דמ"מ סימן הוא דחמור טפי מגרושה וחללה, אבל בערוה אי"א שזו חמורה מזו בחפצא, דחומר כול שווה, ורק מה שבפועל שם השני מוסיף על הראשון והיא מוסיף דחל, ומדין מגו, כמו בכולל.

לחלכה נוקט השער המלך פ"ז מאיסור"ב דדוקא ל"י יוסי היתה המחלוקת הנ"ל אם מקרי כולל בשתי שמות, אבל לדין הו"א כולל אף בשתי שמות.

גמ' כשהותרה שבת וכו'. הראשונים מקשים דאין זה ענין לדברי הפלוגתא בין אם נפרש המחלוקת על בבת אחת או על כולל, ותירצו דאין זה בדוקא אלא הקשה לו קושיא אחרת, אך זה דחוק. ועי"ד תוסי' לג, א ולד, ב דלא חייל כולל קל על חמור י"ל שמשום דהו"א קל על חמור הקשה לו, דאף לדברך דכולל מהני, מ"מ לא יחול קל על חמור כיון דהותרה שבת לקרבן ציבור, וכן טומאה לקרבן ציבור, וכן לגבי בבת אחת מדי' תוסי' סוף לג, א נראה שפירשו דעדיף שיחול החמור ולא הקל, שזהו עיקר פלוגתא דבר קפרא לפי תוסי'.

אכן גם פירוש זה קשה, שהרי אם לדבריו הקשה לו דלא יחול כיון דהו"א קל על חמור אי"כ אף בקרבן יחיד מקרי עכ"פ קל כיון דמותר בקרבן ציבור, ובפרש"י מפורש דכל המחלוקת היתה רק על קרבן ציבור. וגם בבת אחת קשה, הלא ידוע ד' התוסי' רי"ד קדושין נ, ב למה בבת אחת חלים שניהם הלא כל שאינו בזא"ז אף בבי"א אינו, ועי"ש בתירוצו, והעולם טוענים שאין זו קושיא כיון שאין סיבה שלא יהיו שני איסורים דאין חלות האיסור סותרת לאיסור אחר אלא שאין מקום לחול, דדבר מותר שייך לאוסרו ולא דבר איסור, וכשבאו שניהם לחול בחפץ מותר, יחולו שניהם, ואי"כ מה החסרון כשבאו לחול קל וחמור, הלא אין כאן סתירה שטאמר דבעינן לישקולים הם ויבואו שניהם", ואי"צ להיות שקולים זל"ז, אלא שניהם חלים לכתחילה. אמנם יש דעות באחרונים דחל רק מצד שקולים הם ויבואו שניהם ע' שאגת אריה עב דאם אחד עדיף לחול שהוא גם בזא"ז יחול מצד כולל או מוסיף, יחול הוא לבדו.

ועי' חזון איש ומשנת ר' אהרן בסמוך שבארו המחלוקת דר' חייא ובר קפרא.

דף ל"ג ע"א

שיטת הראב"ד דאף דלחלכה בכולל חייב שתיים, מ"מ באלו הציונים דזר שעבד בשבת ובעל מום ששימש בטומאה חייב רק בבת אחת ולא בכולל, והשיגו עליו. ובמשנת ר' אהרן סי' יט' מבאר דכל תוכן הסוגיא התמוה כנ"ל מהו הויכוח אם שבת וטומאה הותרו או לא, מוכח שזהו סוגיא מיוחדת באופנים כגון אלה וכי"כ גם החזו"א, דהאיסור השני לא יוכל לחול ולאסור לו לא הראשון שהרי לו לא זרות מותר לו השבת בקרבן ציבור, וכן טומאה הותרה בציבור לו לא דבעל מום הוא ומיחל עבודה, ובכה"ג הוא הויכוח האם מהני כולל, וביאור הדברים דנמצא דסיבת הראשון לעולם קידמת לשני, דלא יוכל לחול בלי שתקדים אליו סיבת הראשון, ובכה"ג שאפילו יבואו בבת אחת צריך להקדים את הסיבה מצד הראשון הזרות ובעל מום, אין כח לשני אף כשהוא כולל, שהרי הוא צריך לחול רק כשיש את הסיבה כבר מצד הראשון לו.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחי

ונחלקו שני הלשונות האם רק בכולל נחלקו או גם בבת אחת ממש, שאפשר דבבת אחת שבאו לחול בחפץ מותר אין בכלל הבעיה דאחע"א, או דגם בזה יש החסרון, עד כמה שצריך להקדים את הסיבה מצד הראשון.

גמ' זר שאכל מליקה בבי"א: שיטת הראב"ד דאיי"צ לפרש"י ותוס' דחלו בפועל בבי"א אלא מצד דתיכף שהגדיל נהיה זר וגם יש כמה נבלות בעולם, ומוזהר בפועל על איסור נבלה, ואין נפק"מ אם זה בגוף זה או אחר. וכל הראשונים חלקו עליו, דלפי זה בעריות נמי נימא דלא יחול שום איסור על אשת איש דכבר חל משהגדיל על גופים אחרים, ואף לאשה זו נחשב קדימת האשת איש לפני הקורבת, ובשער המלך תחילת פי"ז מאיסור"ב השיג עליו עוד, אבל לכאורה יש לחלק בין איסורי גברא ואיסורי חפצא, דבעריות אין שייכות באיסור זו לעריות אחרות ולא קדם כלום, ודוקא בנבלה הו"א איסור על הגברא [כדמוכח מיניה וביה מעצם ד' הראב"ד דכולך כנבלה אחת, ועיי' נובי"ת או"ח קיז ובהג' ברוך טעם ובקה"י לא, ו] וחלו עליו תיכף כשהגדיל וכי"כ בברוך טעם שער הכולל דין ב' עמ' נג'.

וכעיי' דן הר"ח הובא ברשב"א וריטב"א דנהי דחלב והקדש הוו איסור על איסור מ"מ לגבי קטן שהגדיל וכבר הוקדש יהיה כבבי"א, וזה תמוה הלא בחפצא כבר יש בעיה דאחע"א, ואיך יחול ההקדש לגמרי לגבי אדם זה שהגדיל היום יותר מאשר לגבי שאר אנשים, הלא זה נדון בחפצא אם הוא הקדש או לא, ומה שייך לחלק זאת בין האנשים. וכך נוקט בחזו"א דלא מהני בבי"א שהגדיל כלפי איסורי חפצא שלא חלו עד עתה.

גמ' בעל מום וטומאה בבת אחת: המהרש"ל מקשה משכחת לה בפשוט, דהיה טמא והיתה מותרת עבודתו דהותרה טומאה בציבור, וכשנהיה מום ונפסל חלו שניהם בבת אחת, והנה סברתו לכאורה, דכשהיה הותרה הו"ל כאילו לא חל. ותירץ דס"ל טומאה דחווה ולא הותרה, ולפי"ז מוכח דכשיש דחיות עשה לל"ת וכיו"ב מקרי דנשאר האיסור, ולא יחול השני במקומו אף שמצא אופן שהראשון אינו אוסר בפועל. ובחזו"א הוסיף טעם דהלא אם אפשר לקיים שניהם אסור לכתחילה ולפיכך נחשב שהאיסור קיים. ועי' כעיי' במלבושי יו"ט קונטרס קל וחומר סי' ה' דבפקוח נפש דדוחה איסורים לא חייל השני דמתלא תלי וקאי כיון דאינו היתר גמור ומשאי"כ אחו"א יחול לכשהותר האש"א לעיל כיון דאש"א היתר גמור הוא [ווי"ל דהיינו ההיתר ביבום גופא דנעשית כאשתו, ולא יקשה להאומרים דיבום באשת אח אינו אלא דחווה ולא הותרה].

והמהרש"א חולק דכיון דהטומאה לא אסרתו עד עכשיו ורק בגלל המום נאסר יחול הבעל מום ולא טמא, והעולם תמהים עי' קרן אורה ובקרני ראם, דאטו אין כאן טומאה, הלא יש היתר כל זמן שכשר, אבל משנפקע ההיתר חזר לסיבת איסורו שמבראשונה, ולמה לא יחול.

והגרא"ק מוכיח מכאן כשיטתו הנ"ל דאם סיבת הראשון מחויבת כדי שיחול השני, לא יחול בין בכולל ובין בבת אחת, ואף הכא כיון דלא יאסור הטומאה ללא המום נמצא שסיבת המום קודמת לטומאה לעולם.

גמ' דאיי"ת שתי שערות בשבת. משמע דקטן אינו מוזהר כלל ולא חל עליו האיסור עד שהגדיל דאי מוזהר אלא דפטור מעונשין לחוד אמאי מקרי דחל עליו רק כשהגדיל, ועקה"י סי' לא.

הערות וציונים בפרק ארבעה אהן

תודיה אלא מליקה. איסורא איכא כי. משמע דסגי באיסור ללא עונש להחשיב איסור חל על איסור, וכשיטת תוסי שבעות כדא דעל איסור עשה לא יחול לאו. ועי' תו"י תירוצ' מחודש מאד בדיון היתר מליקה.

תודיה בר קפרא. שיטת רש"י שאף למ"ד דבבת אחת לא חלו שניהם, מ"מ במוסיף חלו שניהם, ואף דלכאורה תמוה אם לא שייך שני איסורים אף יחול במוסיף, ובהכרח לומר דאין זה נחשב סתירה דלא יחולו שנים כאחד, אלא רק שאין מה להחשיב כשני שמות אם אין נפק"מ בשני השמות, דבפועל שניהם אוסרים בשווה, אבל כשהאחד מוסיף על השני אינם שווים, ויש משמעות לשני האיסורים בשתי שמות.

ולבר קפרא ניתא רק ברייתא דאשת אח על אחו"א חל משום מוסיף, אבל ההיא דלר"ש חל רק אשת אח שקדם, ולר"י חייב שנים אפי' שלא יהי' לא כולל ולא בבת אחת לבי"ק נקטו הראשונים דלרש"י גם כאן ב"ק לית ליה ההיא בריתא, אבל הראשונים ותוסי לפי שיטת רש"י כי דההיא לקוברו בין רשעים גמורים. והנ"מ תוסי בדעת רש"י, אבל תוסי לשיטת עצמם דר"י חולק דכל בבת אחת חלו שניהם לר' יוסי, ורק בהני גווני אין חייב בשניהם, ניתא ההיא דאחו"א ואשת אח דחייב ב' בבי"א, עי' בית מאיר רש"י וחזו"א [ודחו פי מהרש"א המחודש].

בא"ד. וארי. לשיטת תוסי דוקא הכא ס"ל לבר קפרא דאינו חייב שנים אף בבת אחת, אבל בעלמא חייב שנים, ולפי"ז חל רק החמור מביניהם [וליע' בשו"ס האם יחולו שניהם דהי מינייהו מפקת או כמו להראשונים דלהלן דחלו שניהם להעניש רק על אחד], או לר' החזו"א והגרא"ק חל מי שגורם את שני האיסורים, וכמשנ"ת.

והנה תוסי נקטו בדבריהם גם אחות אשה, ומשמע דלא חלים בבי"א דחשיב הותרה, ומהרש"א תמה בזה ועיי' בפירושו המחודש, אבל רש"י ובית מאיר וחזו"א מפרשים דזה קאי אבבי"א דעלמא דחלים שניהם גם לבי"ק לר"ש ולפי"ז באחו"א ואשי"א בבי"א חייב שנים, ומ"מ בתוסי הרא"ש מפורש להדיא כהבנת מהרש"א דאף באלו אינו חייב בשתיקה אלא אחו"א מקריא קלה כיון דמותרת לאחי"מ אשתו, אכן האחרונים ס"ל דאין זו הותרה דעושה קולא, דבעינן הותר מכללו היכן שיש לסיבת האיסור (וכן הוא ל' תו"ק).

אבל הראשונים חולקים ערמב"ן וריטב"א דבכל דוכתא לא חלו שניהם להתחייב שנים, וחייב רק על אחד משניהם, אבל אין בירור מי חל, ולפיכך נחשב ששניהם חלו, ואם התרו בו מאי מהם חייב ואין זה משנה ממי התר, דראוי להתחייב על אי' מכל או"א, אבל לא שייך חיוב על שניהם כאחד, דאין כאן שני איסורים אלא כאילו שניהם איסור אחד. וכן לשוגג חייב בהעלם כל אחד מהם ולא דוקא על אחד משניהם. וצ"ב בגדר הדבר, אם חלו שניהם בפועל וראוי להתחייב על כל או"א, למא אין עונשין על שניהם, ויתחייב שנים.

וביאוה"י דחסר באיסור לגבי חיוב העונש, דכיון דאין עונשין אפי"כ מזהירין נמצא דחפצא דאזהרת האיסור הוא על מנת לחייב העונש, ולפיכך בדינא דאאחע"א יש חסרון באזהרה של שניהם שאינם כשתי אזהרות נפרדות כיון שמוזהר בדבר שווה משניהם, ועד כמה שאין אזהרות חלקות אין כאן שתי אזהרות לעונש, אבל ודאי דחלות שני האיסורים קיימת, רק שאינה מתחלקת לשנים להוסיף אזהרה על אזהרה.

הערות וציונים בפרק ארבעה אחין

ומכאן יתבאר דברי הפ"ג דחסר רק בחיוב העונש אף שחל האיסור, דמ"מ חסר באזהרה המזהירת לחיוב העונש אם יעבור, דלא שייך אזהרה על אזהרה.

דף ל ע"ב

שחיטה בזר כשרה. שיטת רש"י שהקושיא רק על זרות אבל משום שבת חייב דשחיטה בזר בשבת הו"א מלאכה אסורה, אע"פ דבחול כשירה, ומ"ש מכהן שהותרה בו כל עבודת קרבן ציבור ה"ה מה שזר כשר יותר לו, ועי' רש"י. ולכאורה הגדר הוא דבור אינה עבודה, אלא רק בכהונה הו"א עבודה, דזר אינו מצווה לעבוד, ונהי דכשר משום שאין מעכב עבודה בשחיטה, מ"מ לזר אין מתיר בשבת. ומשאי"כ כהן שמצוה עליו לעבוד ולשחוט, אף שבחפצא אין כאן עבודה מ"מ בגברא יש קיום מצות עבודה. והבית מאיר מציין לסנהדרין נא, דלכחנת לא אשתרי שבת, והיינו השחיטה כדחכא וכפרש"י, ומבאר דהטעם כיון דאינה ראויה להשלים הזריקה דהא פסולה ממילא לא הותרה שחיטה לחוד דאינת כחצי מצוה אם אינה ראויה להשלימה. ובחז"א חולק על כל זה דכוונת רש"י דממילא ליכא נמי חיוב שבת.

גמ' כהן חדיט בפר כ"ג: בשער המלך פ"א מעביוה"כ דן דיהיה חייב מיתה כזר.

תנ"ה אמר ר' יוסי. לביאור תוסי הקושיא דהבערה הו"א לאו ולא חיוב מיתה משום דע"י יש חסרון דקל בא לחול על חמור, ובכולל אינו חל קל על חמור. ובמוסיף הוכיחו תוסי דמצי לחול אף קל על חמור, וצ"ב מאי שנא. וצ"ל דמוסיף כיון דמחמיר דין האיסור בפועל הרי זה עומד כנגד מה שיש קולא מצד שני, אבל כולל אין בו שום חומר, אלא רק "מגו" הוא, ולא מהני היכא דבא לחול קל על חמור.

בא"ד. במהרש"א מקשה אם קל על חמור לא חייל בכולל איך יחול אחו"א על אש"א והלא קל ממנו כמ"ש תוסי בעמ' א' דאם בבי"א לא חלו תרוייהו יחול אש"א דחמור טפי שאין לו היתר לאחר מיתתו. אמנם החילוק פשוט, דדוקא כשא"א שיחול שניהם בדאי סגי בעדיפות כלשהוא כדי להקדים אש"א לאחו"א מחמת נפק"מ זו שיהיה חמור יותר בעתיד, אבל לגבי כלל זה דקל על חמור בעינן שיהיה היכר נפק"מ בחומרתו, והיום כששניהם חלים שווים הם.

בסוה"ד. טריפה על אבמה"ח. משמע דחמור לחוד הוא דלטריפה אין היתר, אבל בקרן אורה דן דיהא כולל כיון שמוסיף לאסור בשר גם בלי גידין ועצמות.

גמ' מתקיף לה רב אשי אטו ומי. לפרש"י רמב"ן ורשב"א הוא תירוץ על קושיית הגמ' הראשונה דהבערה אינה מיתה וחטאת, דסד"א דסתם חיובי שבת הוא מיתה וחטאת, ומשני דאף איסורא לחוד חשיב. ולתוסי הוא תירוץ דאע"פ שלא יחול לאו בכולל על איסור חמור דמיתה, מ"מ איסורא איכא ולקוברו בין רשעים גמורים.

גמ' מיתי קטנה אונס הוא. שיטת הרמב"ם פ"ב מסוטה ופ"ג מאיסוי"ב דקטנה שזינתה ברצון אסורה אף לבעלה ישראל שיש לה רצון להאסר על בעלה. ומקשה עליו הראב"ד מסוגיין דלהדיא איתא דמותרת שאין לה רצון, והי' המגיד מבאר דמקורו מסוגיא דפ"פ כתובות ט, א, אולם לא יישב הסוגיא כאן.

הערות וצינונים בפרק ארבעה אחין

ובבית מאיר אהע"ז קעח' ומשכנות יעקב מג' מיישבים דהרמב"ם למד דמחלוקת היא בסנהדרין נהב, אם מעשה קטן כשוגג או מזיד ורבא ס"ל דשוגג הוא ולשיטתו התם ס"ל הכא דפיתויה אונס, אבל מסקנת הגמ' שם דהויה מזיד ולפ"ז יש לה רצון להאסר.

דף לד ע"א

מוסיף הנאה על אכילה: ידועים ד' הרמב"ם בפיה"מ לכריתות דדוקא הקדש דמוסיף הנאה על חלב הויה מוסיף, אבל בשר בחלב אינו מוסיף או כולל איסוה"י על נבלה או חלב, כיון דההנאה בזה נאסרת כתוצאה מאיסור האכילה, דהרחבת האכילה כוללת גם הנאה שהיא גרועה מאכילה, אבל אם לא חלה האכילה אין מה לאסור את ההנאה, אבל הקדש דהויה איסור מעילה זהו איסור שאינו שייך לאכילות, אלא בתורת איסור על השימוש, וכ"ש אם זהו גדר איסור גזל פשיטא שאינו שייך למאכלות אסורות.

ועכ"פ מוכיח בקובץ הערות ל, ב-ז דגדר כולל דמגו דחל על הנוסף חל על מה שהיה אסור, דזהו רק אם יחול בנוסף גם אם לא יחול על הנאסר מכבר, אבל אם לא יחול על החלק היכולל' בלי שיחול על הנאסר לא יתחיל הכולל לאסור את האסור מכבר. עוד הוכיח בסי' ל' סק"ז דלא כהפמ"ג דחל איסור בלי עונשין, דאם אסור, איך יתכן דבפועל יהיה מותר בהנאה כיון שלא חל על האכילה וההנאה גרידא בתרה, חלא כל אחע"א חל מ"מ איסור, ומוכרח דאין איסור.

גמ' בשופטות מתוך יג' וכו'. לכאורה לפי דברי תוס' דקל על חמור לא חל, איך יחול כאן נדה עם אשת איש דחלא חמור ממנה דמיתת ב"ד היא, ובשלמא שאר עריות שאין להם היתר בגט ניתא כמ"ש תוס', אבל א"א חלא חמיר מנדה, אכן זה אינו דכיון דנדה חל אכ"ע קודם שגדלו, שהרי פרסה נדה לפני חלות הקדושין, ואח"כ לא יפקע נדה מאל שהגדילו, דכבר היא נדה בחפצא, אלא רק בעינן ששאר האיסורים יהיו בבת אחת אצלם עם חלות הנדה, ועחזו"א.

תוד"ה והוציא. מה ענין זה לאיסור הע"א מ'. בקובץ הערות ריש לג' מבאר דדוקא כששניהם חלים באותה פעולה, אז אין אפשרות שיהיו שניהם באותו שם איסור, אבל כאן האכילה אסורה לחוד גם בלי הוצאה, וההוצאה אסורה לחוד בלי האכילה ואין זה מעשה אחד אלא כאילו שני פעולות חלוקות בתוך עשייה אחת, ועי"ע קובץ ביאורים לשי"ש עמ' פח.

תוד"ה מתוך. מחלוקת רש"י ותוס'. בקהלות יעקב סי' ל' מביא האריכות בזה שחוראשונים תלו להדיא כל קושית על פרש"י דוקא לחכמים דס"ל א"א מקנה דשלבי"ל, ומשמע דלר"ם ניתא, ומשנה למלך מחדש דהכא כ"ע מודו דמהני ואינו מחוסר מעשה, כיון דכיום אחרון דמשלם יג' איירי ותיכף למחרת יהיה גדול, הרי זה מחוסר זמן לחוד ולא מחוסר מעשה ובוה מהני אף שלבי"ל.

אולם מקשים הקרן אורה ועוד דחלא אין כאן דעת כלל ואין זה כגוי שמקדש דכל החסרון בו שאינו בר קדושין אלא אין כאן מעשה לשם קדושין כלל, וכמעשה שוטה הוא. ובאבנ"מ רצה לבאר דמ"מ שעבוד המעות קיים ויחול לבסוף, אולם הקר"א דוחה דבלי שיתפס במעשה שהוא לשם קדושין לא יחול גם לבסוף, ואיך קטן יעשה לשם קדושין כשאין לו דעת לזה.

הערות רציונים בפרק ארבעה אחין

והקרן אורה וחזו"א מיישבים שיטת רש"י דס"ל דסמוך ליום שנעשה בן יג ויום אי מהני מה שאומר אז שיהיה אח"כ כעסוקין באותו ענין דתו לא בעי דיבור לקדושין, ומהני מצד הדעת שבגדלות כאילו מדבר אז.

והקובץ הערות סי' כט' ובקה"י רצו לחדש שאין חסרון דעת מציאותי במעשי הקטן דאדרבה הוא כגדול עד כמה שנראה שמבין במעשיו, ורק גזה"כ היא שנתמעט מעשיית קדושין ושאר קנינים, ובוה הדרן למחלוקת דחכמים ור"מ דדשלב"ל מהני בזה או אף לחכמים להמשל"מ דמחוסר זמן לחוד עדיף.

דף לה ע"א

מחלוקת רש"י ותוס': שיטת רש"י דאין פסול זונה באונס, ורק באשת כהן יש ריבוי מגזה"כ דיש פסול זונה, ודעת בעל המאור נ, ב כרש"י דבאשת ישראל אינה זונה באונס, אלא רק אשת כהן אסורה אף משום זונה מגזה"כ. ובהכרח דהפסול הוא לתרומה מקרא דאיש זר, ולכהונה הוא בק"י, כדאיתא סח, ב.

ותוס' ס"ל להיפך דאין פסול זר במי שאינו זר מעיקרא כגוי, אלא כל עריות ואשת איש שזנתה הוא פסול זונה וטומאה, וגלי קרא דאף באונס יש פסול זונה לכהונה, ורק לבעלה ישראל אינה נאסרת באונס, וכ"ה שיטת רמב"ן שם במלחמות.

לע"נ

הר"ר אברהם ב"ר יהודה מנשה ז"ל

גלב"ע

ח"י אדר תשמ"ב

תנצב"ה